

Stenogramm

XIII Riigikogu, VII Istungjärk, täiskogu korraline istung

Neljapäev, 31.05.2018, 10:00

Toimetatud

10:00 Istungi rakendamine

1. 10:01 Olulise tähtsusega riikliku küsimuse "Kas esimese lapse sünd on ohus?" arutelu

10:00 Istungi rakendamine

10:00 Aseesimees Kalle Laanet

Tere hommikust, head kolleegid! Alustame Riigikogu täiskogu VII istungjärku 16. töönädala neljapäevast istungit. Nüüd on aeg anda üle eelnõusid ja arupärimisi. Eelnõusid ega arupärimisi keegi üle anda ei soovi, läheme kohaloleku kontrolli juurde.

Kohaloleku kontroll

Kohal on 65 Riigikogu liiget, puudub 36.

---

1. 10:01 Olulise tähtsusega riikliku küsimuse "Kas esimese lapse sünd on ohus?" arutelu

10:02 Aseesimees Kalle Laanet

Läheme tänase päevakorrapunkti juurde. Meil on päevakorras üks päevakorrapunkt, olulise tähtsusega riiklik küsimus "Kas esimese lapse sünd on ohus?". Tutvustan teile kiirelt selle arutamise korda. Kõigepealt esineb probleemkomisjoni esimees Siret Kotka-Repinski ettekandega, mis kestab kuni 10 minutit. Järgmisena esineb Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituudi sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika vanemteadur Mare Ainsaar. Tema ettekanne kestab kuni 20 minutit, küsimused ja vastused kestavad kuni 15 minutit. Järgmine ettekandja on Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituudi sotsiaalpoliitika dotsent Dagmar Kutsar. Tema ettekanne kestab kuni 20 minutit, küsimused ja vastused kestavad kuni 15 minutit. Isade Foorumi eestvedaja, lapsehoolduspuhkusel viibiva isa Taavi Tamkivi ettekanne kestab kuni 15 minutit, küsimused ja vastused kestavad kuni 15 minutit. Ütlen teile infoks, et Riigikogu liige võib esitada ettekandjatele arutelu jooksul kokku kuni kaks küsimust. Peale seda on läbirääkimised ja sõna võivad võtta kõik Riigikogu liikmed ja fraktsioonide esindajad. Probleemkomisjoni taotlusel teen Riigikogule ettepaneku, et kõigepealt esineksid sõnavõttudega fraktsioonide esindajad. Head kolleegid! Palun kõnetooli rahvastikukriisi lahendamise probleemkomisjoni esimehe Siret Kotka-Repinski.

10:03 Siret Kotka-Repinski

Austatud Riigikogu aseesimees! Head Riigikogu liikmed! Me seisame täna otsustavate valikute ees. Viimase inimarengu aruande tarvis koostasid rahvastikuteadlased Eesti rahvastikku prognoosivad mudelid kuni aastani 2100. Need näitavad selgelt, et kui sündimus ja väljaränne püsivad praegusel tasemel, väheneb Eesti rahvaarv 21. sajandi lõpupooleks alla 800 000 inimese. Selle vältimiseks on vajalik, et 20–30 aasta pärast sünnitaks iga naine vähemalt kaks last. Nii et me oleme täna valiku ees, kas muuta sündimust suurendav poliitika riiklikuks prioriteediks ning jääda püsima või jätkata midagi tegemata ja vaikselt hääbuda. See on kokkuvõtlikult öeldes tänase riiklikult tähtsa arutelu teema. Ja ilmselt te nõustute, et kui see valik ei ole riiklikult tähtis, siis mis üldse on. Kuidas peaksid riiklikud mehhanismid toimima, et täita neile pandud põhiseaduslikku ülesannet tagada eesti rahva, keele ja kultuuri püsimine läbi aegade? Kuidas mõjutada inimesi lapsi saama? Ilmselgelt ei

saa me 21. sajandi Eestis inimesi lapsi saama sundida. Teine hüpoteetiline võimalus oleks pakkuda inimestele tasu. Kuid ilmselt olete minuga ühel nõul, et ehkki vanemahüvitis on vajalik ja vähendab sissetulekute langust lapse esimese poolteise eluaasta jooksul, ei saa me lapsi lihtsalt osta. Ka kolmas võimalus, inimeste veenmine, võib mõne üksiku inimese puhul toimida, kuid ühiskonda tervikuna on sedasi muuta keeruline. Kui praegu on sündimuskordaja ühe naise kohta 1,6, siis tegelikult soovitakse keskmiselt võttes saada 2,3 last. See tähendab, et Eesti riik peab looma oma inimestele keskkonna, kus neil oleks võimalik soovitud kaks kuni kolm last saada ja rahulikult üles kasvatada. Seega on ainus võimalus mõjutada inimeste otsust lapsi saada ja üles kasvatada keskkonna muutmise abil.

Varem keskendus keskvõim pigem laste arvule ning seetõttu on pere loomist ja laste kasvatamist toetavale keskkonnale panustamine jäänud tagaplaanile. Piisavalt ei ole märgatud ka üksikvanemaid, vähekindlustatud ja puudega lapsi kasvatavaid peresid. Samas, just need pered vajavadki võib-olla kõige rohkem majanduslikku ja vaimset tuge. Seepärast ei piisa selleks, et mõjutada inimeste otsust laste saamise kohta, ühest-kahest meetmest või sotsiaalkampaaniast. Me peame arvestama tervet hulka komponente, mis pereloomise otsust mõjutavad. Valides nendest olulisemad, peame tekitama olukorra, kus laste saamise otsust oleks kergem teha. Ilmselt vajab selline mõjutamine ka ressursse. Rahvastikukriisi probleemkomisjon kutsus 2017. aasta lõpus kokku teadlaste, ametnike ja huvirühmade esindajate töörühma, et töötada välja pikaajaliste valikute kava, mis looks aluse rahvastikumutusele. See kava nimega "Rahvastikupoliitika põhialused aastani 2035", mida nüüdseks on saanud täiendada kõik fraktsioonid, on valmis Riigikogule esitamiseks. Tegemist oleks pikaajalise poliitilise kokkuleppega, et määrata kindlaks eesmärgid ja tegevussuunad, mis võimaldaksid luua laste saamist ja kasvatamist soosiv keskkond. Meil on selleks olemas kõik eeldused ning Eesti võib selles valdkonnas jõuda isegi parimate riikide sekka. Kuid kindlasti ei jõua me nende hulka, kui me selles suunas kavakindlalt vaeva ei näe ega leia investeeringuid, mida selle keskkonna loomisesse paigutada. Need põhialused kindlustaksid, et rahvastikupoliitilised valdkonnad leiaksid kajastamist kõikides asjasse puutuvates arengukavades, mida, nagu te teate, peatselt uuendama hakatakse.

Rahvastikupoliitika alused reastavad olulisemad laste saamist mõjutavad valdkonnad, nagu lastehoid, tulevaste emade ja isade toetamine, töö- ja pereelu ühitamine, regionaalne areng, elukeskkond. Järgmised tänased ettekanded pööravadki nendele rohkem tähelepanu. Lisaks sellele seavad rahvastikupoliitika alused oma eesmärgid ka teiste valikute kontekstis, mis otseselt tänast arutelu ei puuduta, aga on väga olulised, pean silmas näiteks vananemist, rännet ja inimeste heaolu. Kuna skeptikud on väljendanud rahulolematust, et need põhialused sisaldavad liiga palju eesmärgi, siis tahan neile meelde tuletada, kui palju keskkonnaaspekte peame me muutma, et rahvastikuprotsesse tervikuna mõjutada. Näiteks, kuna praeguses maailmas on inimestel vabadus liikuda, kuhu nad tahavad, on vaja mõjutada ka neid aspekte, mis paneksid eestlasi valima kodumaal elamise ja siia naasmise isegi lühiajalise lahkumise korral. Seepärast peame seadma prioriteediks hargmaisuse poliitika, et hoida sidet kodumaalt lahkunutega, ning inimeste võimendamise ja nende heaolu siin Eestis, et nad valiks tagasipöördumise kas või näiteks sellel hetkel, kui nad on otsustanud, et soovivad lapsi saada.

Seega loodan, et kõik siinviibijad mõistavad, et ilma kavakindla rahvastikupoliitikata on võimalus, et kõikidest rahvastikumudelitest realiseerub meile sobiv, tegelikult niisama väikese tõenäosusega nagu loto peavõit. Ma loodan, et see Riigikogu soovib seda tõenäosust oluliselt suurendada ning "Rahvastikupoliitika põhialused aastani 2035" veel selle koosseisu ajal vastu võtta. Soovin teile kõikidele head kaasamõtlemit ja arutelu. Aitäh!

10:10 Aseesimees Kalle Laanet

Aitäh ettekandjale! Ütlen härrastele Helmedele, et kui teil on küsimusi proua Repinskile, siis arvestage, et vastavalt protseduureeglitele, mis on varem kokku lepitud, esimesele ettekandjale küsimusi esitada ei saa. Palun kõnetooli Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituudi sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika vanemteaduri Mare Ainsaare!

10:11 Tartu Ülikooli vanemteadur Mare Ainsaar

Austatud Riigikogu! Nii, vaatame, kas tehnika töötab. Räägime täna lastest ja lastevanematest. Me teame, et oma demograafilise murega pole me küll Euroopas üksi, kuid meil on üks väga suur eripära, see on meie väike rahvaarv. See tähendab seda, et lisaks rahvastiku kasvu pärast muretsemisele peame muretsema ka turgude vähenemise pärast, see tähendab koole, haiglaid, teenuseid, transporti,

majanduse efektiivsust. Avaldan austust Riigikogu probleemkomisjonile ja töörühmale, kes on valmis saanud rahvastikupoliitika põhialuste dokumendi. Ma arvan, et see on põhimõtteliselt õige asi. Millest ma täna tahan rääkida? Mõnest probleemist ja ettepanekust, mida võib-olla saaks konkreetselt tulevikus teha. Loodame, et tehnilised probleemid saavad kohe korda, siis saab ka natuke andmeid näidata. Esiteks räägin ma sellest, mida lastevanemad tahaksid. Lapsed on kahtlemata seotud oma vanematega ning ilma vanemate tahte ja soovita lapsi juurde ei teki.

10:13 Aseesimees Kalle Laanet

Austatud ettekandja! Kas me võtame juhataja vaheaja, et saaks tehnilised küsimused lahendatud? Aa, hakkas tööle? Ei liigu või? Võtan kümme minutit juhataja vaheaega. Te võite kohale minna.

V a h e a e g

10:23 Aseesimees Kalle Laanet

Juhataja võetud kümneminutiline tehniline vaheaeg on läbi. Jätkame proua Mare Ainsaare ettekandega. Palun!

10:23 Tartu Ülikooli vanemteadur Mare Ainsaar

Austatud Riigikogu, jätkame Eesti rahvastikuprobleemi lahendamist. Mis siis teha? Demograafiliselt on meil järgmised võimalused: sündimus, tervis, suremuse vähendamine, ränne. Minu tänane ettekanne kontsentreerub eelkõige sündimusega seotud probleemidele, kuid kogulahenduse jaoks on vaja muidugi kõike. Mõned asjad on siin ka omavahel seotud, eelkõige siis ränne, tervis ja sündimus. Mida Eesti inimesed tahavad? See on suur ressurs, et nad endiselt tahavad lapsi. Vaatame nüüd vanuse ja soo järgi. Te näete siin mehi ja naisi erinevas vanuses. Tulba kogupikkus näitab soovitud laste arvu ja sinine osa tegelikku laste arvu. Ootuspäraselt me näeme, et seal on vahe sees. Me näeme, et vanuseti on soovid erinevad, kuid võib-olla väike ohumärk on see, et noorematel meestel ja naistel, kes on siin joonisel kujutatud allpool, on ka soovitud laste arv tegelikult vähenemas. See on endiselt piisav, see on üle 2, mida demograafiliselt peetakse vahel oluliseks piiriks, aga me peame selle ressursiga, mis meil seni on olnud, väga ettevaatlikult ümber käima. Kuid teiselt poolt see meie poliitikategemist tõepoolest lihtsustab, sest me peaksime lihtsalt selle soovi ja tegelikkuse vahe ära täitma. Meeldetuletuseks veel sellised üldised trendid, mida te kindlasti teate. Summaarne sündimuskordaja (s. o ülemine joon) näitab laste arvu naise kohta. See graafik näitab seda kordajat 1990. aastatest kuni aastani 2016. Alguses oli see kõrgel, siis langes, 21. sajandil toimus jälle tõus, 2011. aastal kordaja langes ja viimastel aastatel on olukord jälle tasapisi paremaks läinud. Euroopa kohta on see normaalne keskmine. Meie põhiprobleem on see, et sellest ei jätku meie taastootmiseks. Taastekordaja on see alumine näitaja, mis positiivse stsenaariumi korral oleks 1, aga meil on see alla 1. See näitab, kui palju põlvkonnad teisi põlvkondi taastoodavad. See ei ole meil eriti suurenenud. Mis on meie sündimuse kõige suurem probleem? Selle joonise pealt te näete erineva sünnijärjekorraga laste sündide arvu. Siin on standardiks võetud aasta 1990 ja me näeme mõnes mõttes sama trendi. Me näeme langust 1990-ndatel. Kuid nüüd peaks vaatama eraldi esimesi, teisi, kolmandaid ja neljandaid lapsi. Me kõik mäletame seda, sellest on kaua räägitud, et esimesed lapsed sünnivad küll, kas siis armastusest või niisama, aga probleem on järgmiste lastega. Me näeme, et 1990-ndatel kolmandate laste arv langes drastiliselt, neljandate arv langes ka ning isegi teiste laste arv vähenes, esimeste lastega oli olukord suhteliselt parem. Vaatame nüüd 21. sajandit, alates aastast 2010. Me näeme, et suhteliselt paremini on läinud teistel ja kolmandatel lastel. Neljandad ja järgmised lapsed ei ole endiselt Eesti ühiskonnas populaarsed. Võimalik, et see ei saa ka tulevikus nii olema. Kuid kõige suurem ohumärk on see, et suhteliselt väga madalale on langenud esimeste laste sündide arv. Loomulik on arvata, et see tuleneb osaliselt sellest, et meil on lihtsalt nooremaid põlvkondi, nooremaid naisi vähem, aga olen seda kontrollinud ja see seletab väga väikest osa sellest langusest. See tähendab, et see on tõeline probleem, sest sündimus on püramiid. Selleks et saada kolmandat ja neljandat last, on alustuseks vaja esimest last, ka teise lapse saamiseks on vaja esimest. Kõik inimesed, kes saavad esimese lapse, ei saa teist, kõik, kes saavad teise lapse, ei saa kolmandat. Praegu on juhtunud see, et püramiidi alus hakkab ära langema. Siin on sündide absoluutarvud aastal 2016. Esimesi ja teisi lapsi sünnib samas suurusjärgus, mis pikas perspektiivis tähendab peaaegu kindlalt, et ka teisi, kolmandaid ja järgmisi lapsi hakkab mõne aja pärast vähem sündima, kui miskit ei muutu.

Nii et me oleme huvitatud sellest, et Eestis lapsi sünniks, ning inimesed tahavad lapsi. Küsimus on, millest see sõltub. Teooriad ütlevad meile, et kõik, mis toimub väljaspool n-õ väikest perekonda, mõjutab seda. Me võime nimetada seda perede heaoluks. Teadlased uurivad sageli hirme ja kartusi või seda, miks laste saamise soov ei saa realiseeruda. Üks suuremaid paradokse mitte ainult Eestis, vaid kogu maailmas on see, et kuigi elu läheb paremaks, lähevad lapsed lastevanematele kallimaks ja mitte ainult rahalises, vaid ka ajalises mõttes ning paljude muude ressursside mõttes, mida tänapäeva noored vanemad oluliseks peavad.

Mida ütlevad varasemad uuringud selle kohta, kas lastest võiks vanematele kasu olla? Kõigepealt, me teame, et iseenesest on partnerlus inimestele väga kasulik, sest see suurendab inimeste heaolu. Lastepuhul pole see alati teada. Eri aegadel, ka eri riikides on tulemused erinevad. Lapsed võivad tuua vanematele õnne, aga ka mitte. Meie varasemad uuringud näitavad, et lapsevanemaks olemine iseenesest on selektiivne asi, lapsevanemaks saavad loomult optimistlikumad inimesed. Majanduslikud raskused on üle Euroopa üks kõige enam levinud põhjusi, mis tegelikult sündimust piirab. Samuti näitavad uuringud, et riigi poliitika mõjutab lõpptulemust.

Tegime uue kontrolli Eesti andmetega aastal 2016. Mida me näeme lihtsal vaatlusel? Tõepoolest, lastega inimesed on Eestis õnnelikumad kui ilma lasteta inimesed. See on väga hea tulemus, suur ressurss. Oleks suur probleem, kui asi oleks vastupidi. Eestis on isegi nii mehed kui ka naised, mõlemad õnnelikud. Veel kord ütlen, et maailmas on riike, kus on õnnelikud ainult näiteks mehed ja naised ei ole õnnelikud või ollakse õnnelikud ainult esimese lapsega, aga mitte siis, kui on sündinud teine laps. Me kontrollisime, kas ka lapsed panustavad perede heaolule. See on tõsi. Eesti on lastevanematele elamiseks mõistlik riik.

Vaatame ühte lihtsat joonist lastega perede heaolu kohta. Siin all on numbrid selle kohta, mitu last peres on: 0, 1, 2, 3, 4 ja rohkem last. See joonis näitab, kui rahul inimesed oma eluga on. Suhteliselt kindlasti võib väita, et kahe lapsega pered on rohkem rahul kui ilma lasteta pered. Kolme või nelja lapsega peredes on suur variatiivsus, nende seas on igasuguseid peresid. See kõik on tegelikult väga positiivne.

Uurime edasi. Millest lapsevanema heaolu koosneb? Me põhimõtteliselt leiame, et lastevanemad on üsna tavalised Eesti inimesed. Kui me paneme kõik tunnused mudelitesse, siis näeme, et kõige tähtsam on neile majanduslik toimetulek. Uskuge või mitte, juba ligi kümme aastat mõjutab tavalise Eesti inimese – isegi kui ta ei ole lapsevanem – heaolu kõige rohkem tema majanduslik seisund. Teisena tuleb tervis, siis usk riiki (see on väga oluline sõnum ka Riigikogule), järgmiseks on usaldus ja sotsiaalsed suhted (kas neid suhteid üldse on, kui palju on sõpru ja tuttavaid või neid, kelle poole saab pöörduda) ning lapsed ja partnerlus on seal ka kirjas, aga viiendal kohal. Need viimased on olulised komponendid, aga kogu inimese heaolule on ka need esimesed tähtsad.

Meie huvi täna ja siin on küsida, kas perepoliitika mõjutab heaolu, sest me usume, et heaolu mõjutab sündimust. Paljud varasemad uurimused teadusmaastikult ütlevad meile, et vastus on jah, see peaks mõjutama. Vaatame Eesti perepoliitikat. Eesti perepoliitika alustala on tegelikult lapsetoetused, see on see meede, mille mõju tunnetab kõige suurem osa inimesi ja peresid. Sellel joonisel te näete esimese lapse toetuse suhet keskmisesse palka. Kõik me mäletame, et majandusküsimused on Eesti inimestele väga südamelähedased. Me näeme siin kõikumisi, mis tulenevad seaduste vastuvõtmisest või sellisest vaikelust majanduskasvu taustal. Kui me vaatame kõige viimaseid aastaid, siis näeme, et Eesti riik on saavutanud teatud stabiilsuse. See on iseenesest hea asi, aga see on see meede või tegevus, mida ei tohiks lõpetada. Sisuliselt tähendab see peaaegu iga-aastast pingutust või tegevust selles valdkonnas, sest praegu, kui kogu ühiskonna või riigi heaolu kasvab ning inimeste sissetulekud ja palgad kasvavad, mida me kuulsime üleeilsest Statistikaameti teadaandest, aga selles valdkonnas me midagi ei tee, siis see joon hakkab langema.

Eesti probleem on siis esimesed lapsed, kolmandate lastega oli asi suhteliselt paremini. Kas see võiks olla kuidagi seotud perepoliitikaga? Tõepoolest, me näeme, et Eesti riik on viimastel aastatel rohkem panustanud kolmanda lapsega peredesse, mis tegelikult on väga hea, positiivne, mitte mingil juhul ei saaks midagi selle vastu olla. See triibuline joon siin all tähistab esimese ja teise lapse toetust. See oli siis natuke murekoht.

Nii, me küsisime vanemate käest otse, mis mõjutab laste saamist. Meil on terve nimekiri teguritest, mis seda otsust võiksid mõjutada. Me kasutasime kõige viimaseid uuringuid, mis Eesti kohta on, näiteks Eesti meeste ja naiste uuringut, ning vaatasime mehi ja naisi eraldi, sest vahel mehed ja naised on erinevad. Me näeme, et Eestis mõtlevad mehed ja naised väga ühtemoodi. Kõige rohkem – mitte

üllatuslikult – mõjutavad laste saamist endiselt majanduslikud tegurid ja tööga seotud asjaolud. Majanduslike tegurite tähtsus võib-olla pikas ajareas (meil on ka varasemaid uuringuid) on mõnevõrra vähenenud, aga need on vanematele endiselt peaaegu kõige tähtsamad. Otse loomulikult on siin kirjas elupaiga soetamine, lapsehoid, Eesti ühiskond kui turvaline elupaik, sõbralikum suhtumine lastesse ning meeste ja naiste võrdsus. Mehed ja naised palju ei erine. Need tegurid on järjestatud tähtsuse järjekorras, sulgudes on protsent, kui palju mehi või naise märkis, et see teda mõjutab. Ainuke asi, mis eristab mehi naistest, on võib-olla suhtumine tööaega. Paindlikum tööaeg on naistele olulisem teema kui meestele.

Eestis on eraldi teema erineva sünrijärjekorraga lapsed. Vaatame ka seda. Siin on kirjas laste saamist mõjutavad põhjused, naised on vasakul, mehed on paremal, ja need tulbad näitavad erineva laste arvuga inimesi. Esimeses tulbas on need, kellel lapsi ei ole, aga kes lapsi soovivad. Teises tulbas on ühe lapsega pered, edasi tulevad kahe, kolme ja nelja lapsega inimesed. Erinevad põhjused on tähistatud eri värvidega. Põhimõtteliselt on esimene asi, mida võiks tähele panna, see, et väiksema laste arvuga peredel näib olevat rohkem kõrvõimalikke probleeme. Vaatame nüüd täpsemalt. Esimene rühm: roheline ja kollane tähistavad põhimõtteliselt erinevaid majanduslikke tegureid, need on elupaik ja majanduslik toetus, mis mõjutavad laste saamist. Need on tähtsad nii meestele kui ka naistele. Kui te vaatate tähelepanelikult, siis näete, et eriti tähtsad on need nendele, kellel on vähem lapsi. Need on olulised kõigile, aga nende tegurite tähtsus väheneb natuke, kui laste arv suureneb. Teine suur rühm on tähistatud sinisega. Põhimõtteliselt on need tööga seotud põhjused ja nende olulisus laste arvu suurenemisega seoses nii tähelepanuväärselt ei vähene.

Mida me sellest harjutusest õppisime? Kõigepealt seda, et otsust, kas last saada, mõjutavad paljud asjaolud samal ajal, kuid kõige tähtsamad on endiselt majandusliku toimetulekuga seotud põhjused ja tööga seotud asjaolud. Erineva laste arvuga inimesed erinevad mõnevõrra oma probleemide poolest. Nendel, kellel veel ei ole lapsi, aga kes neid soovivad, ja ühe lapsega peredel on rohkem probleeme. Seda vähemalt nende enda arvates, aga nende enda arvamus on ülitähtis, sest nemad selle lapse saamise otsuse ju teevadki. Me võrdlesime mehi ja naisi. Tegelikult olid naistele kõik need asjad nagu veel tähtsamad kui meestele. Majandusliku toimetuleku kohta on räägitud – mis on tõsi –, et kui me vaatame vaesusnäitajaid, siis näeme, et vaesusrisk kasvab koos laste arvuga või on vähemalt seni kasvanud koos laste arvuga, kuid see on väga oluline ka esimese ja teise lapse puhul. Elupaik on rohkem noorte probleem.

Kokkuvõtteks. Eesti inimene soovib lapsi. See on väga hea alguspunkt. Soovide ja tegelikkuse vahe on see, millega tuleb tegelda. Eesti riigi perepoliitika on oma ülesehituselt olnud ju väga mõistlik. Meil on kaetud enam-vähem kõik alad, millega saab tegeleda, mõne asja üle me oleme eriti uhked, nagu vanemahüvitise üle. Kuid Eesti põhiline probleem näib olevat selle rahastuse maht, mida me suudame tagada. Teine probleem hakkab olema see, et perepoliitika peab tõepoolest olema järjekindel. Ilmselgelt, nendelt pikkadelt graafikutelt me näeme, et on perioode, kui on panustatud rohkem, on tõus, ja siis tuleb periood, kui on poliitika poole peal vaikus, mis peredele tähendab tegelikult riigi toetuse langust. Eesti lastevanematele on majanduslik toimetulek tähtis. Kokkuvõtteks võib öelda, et kui me tahame sündimust suurendada, siis seal on palju tegureid, peale majanduse on olulised ka lapsehoid, töö- ja elukoht. Vanemate arvates peavad need tingimused olema sageli korraga täidetud. Ma alustasin küsimusest, mida on lastevanemate heaoluks vaja. Me usume, et noored põlvkonnad suuresti mõtleavad ka enda heaolule, kuid otse loomulikult ei tohi ära unustada kõiki teisi komponente, need on tervis, usk riiki ja sotsiaalsed suhted. Suur tänu! Ja suur tänu ka Riigikogule ja probleemkomisjonile nende teemadega tegelemise eest, sest ma arvan, et Eesti riigile on see oluline.

10:41 Aseesimees Kalle Laanet

Aitäh, proua Ainsaar, ettekande eest! Teile on küsimusi. Martin Helme, palun!

10:41 Martin Helme

Aitäh! Aitäh hea ettekande eest! Aga ma ei saa kohe kuidagi nõus olla teie keskse probleemipüstitusega, nagu meie kõige suurem mure oleks esimese lapse saamise vähenemine. See juhib meid nagu kahes mõttes valedele jälgedele. Esiteks, me kõik teame, mis see põhjus on: selles vanuses olevate naiste kohort on oluliselt väiksem, olenevalt aastakäigust kolmandiku võrra või 10% väiksem, võrreldes kümne aasta taguse ajaga. Seega peabki esmasünnitajate arv väiksem olema. Teiseks, kui me vaatame, kes või mis aitab meil iibega plussi jõuda, siis on selge, et esimese lapsega sinna ei jõuta. Me peaksime

keskenduma ikkagi just nimelt kolmandale või neljandale lapsele. Te ju nõustute minuga, et kui meil on vähenenud esimese lapse saamise eas olevate naiste arv, siis varsti väheneb nende naiste arv, kes võiksid saada teise ja kolmanda lapse. Aga praegu on veel sünnitusea lõpus see suur põlvkond, kes sündis 1980-ndatel. Me peaksime keskenduma kolmandale ja neljandale lapsele. Kas te olete minuga nõus?

10:42 Tartu Ülikooli vanemteadur Mare Ainsaar

Tänu küsimuse eest! Jah ja ei. Ma ei tea, kas te panite tähele, et see joonis, mis oli siin vaatamiseks, oli ainult laste arvu kohta, kuid ma kontrollisin seda ja võrdlesin neid andmeid naiste kohortidega. Tõepoolest on loogiline arvata, et kuna rahvaarv väheneb, siis on vähenenud ka sünnitusealiste naiste, miks mitte ka meeste arv. Kuid tehes teisi arvutusi, on näha, et selle kohordi kohta sünnib esimesi lapsi vähem. On tõsi, et aastaid on demograafid rääkinud, et võti peitub kolmandates ja järgmistes lastes, eeldusel, et esimesed ja teised lapsed sünnivad niikuinii. See muutub hetkel, kui need esimesed või teised lapsed ei peaks enam sündima, kuna see on selline püramiid. Kolmandad lapsed ei saa sündida, kui ei ole esimesi ja teisi. See on uus asi Eesti jaoks. Ma vaatasin ka teisi riike, et äkki on tegemist mingi üldise trendiga. Ma julgen praegu väita, et see on pigem Eesti eripära, millega peab võib-olla rohkem tegelema. See on tegelikult väga ohtlik trend.

10:44 Aseesimees Kalle Laanet

Mart Helme, palun!

10:44 Mart Helme

Aitäh, härra eesistuja! Lugupeetud ettekandja! Mind teeb kõikide nende rahvastiku- ja demograafiateemade arutelude puhul murelikuks see, et me räägime just nimelt rahvastikust. Me ei räägi enam sellest, et meil on rahvusgrupid. Me ei räägi sellest, et Eesti on rahvusriik ja me peaksime muret tundma eelkõige sellepärast, et eestlaste arv kasvaks ja eestlaste protsent rahvastikus kasvaks. Me räägime rahvastikust ja kuidagi iseenesestmõistetavalt on toodud sisse ka see, et rahvastik peab kasvama rände tulemusena. Kas te ei arva, et see on selline – kuidas ma ütlen? – liberaalmajandusliku mõtteviisi väljendus, mitte rahvusriikluse pärast muret tundva mõtteviisi väljendus?

10:45 Tartu Ülikooli vanemteadur Mare Ainsaar

Suur tänu väga asjaliku küsimuse eest! Tõepoolest, meil on eksisteerimiseks mitmeid valikuid. Nagu me algul nägime, need on sündimus, eluiga ja ränne. Te olete kahtlemata kursis Eesti rahvastikupüramiidi ja -trendiga. Me teeme pingutusi, et sündimus oleks suurem, kuid täna – ja ilmselt ka lähiaastatel, ka siis, kui sündimus natuke kasvab – ei suuda me garanteerida isegi keskmist taset, mis meil on. Sellepärast usun ma isiklikult, et Eestis on mõistlik mõelda sisserändele, sellele, kuidas seda kõige mõistlikumalt toimetada, sest ka sellega toimetulekul on mõistlikke ja vähem mõistlikke viise. Tegeleda tuleb kõigi teemadega. Sündimusest rääkides, ma usun, et kõigi rahvusrühmade puhul on sündimus oluline, sealt edasi tekivad küsimused, mis puudutavad lõimumist, seda, kuidas me kõik need inimesed siin Eesti riigi heaks sõbralikult tööle paneme.

10:46 Aseesimees Kalle Laanet

Liina Kersna, palun!

10:46 Liina Kersna

Suur tänu väga huvitava ettekande eest! Te ütlesite, et lapse saamise puhul on lastevanematele oluline ka usk riiki. Ma olen ka väga seda usku. Kuidas teile tundub, kas nende lastevanemate usk riiki, kelle peres kasvab ühe- või teistsuguse erivajadusega laps, on niisama tugev kui tervete laste vanemate usk riiki? See tähendab, kas meie perepoliitika teie hinnangul toetab piisavalt ka neid peresid, kus kasvab erivajadusega laps?

10:47 Tartu Ülikooli vanemteadur Mare Ainsaar

Nagu me kõik teame, on meil selle teemaga probleeme. Me teame teadusuuringutest, et inimeste kogemus või see, kas nad usuvad, et neil on riigilt abi loota, ükskõik, milline laps neil peres peaks olema,

mõjutab nende otsust. Me just praegu valmistame ette uut sündimusteemalist uuringut. Meil on Eestis tekkinud täiesti uus teema, kuna sünnitamine on nihkunud ka vanemasse vanuserühma. Tavaliselt ei ole me pidanud küsima selle mure kohta, mis saab siis, kui sünnib näiteks erivajadusega laps, kuid esmasel uuringul näitasid, et paljudele naistele on see väga oluline mure. Minevikus tehtud uuringud seda ei näita, kuid nüüd naised nõudsid, et see teema peab seal olema. See tõepoolest ei mõjuta ainult siis, kui selline laps on juba perekonnas olemas, vaid tänapäeval, kui lapsi saadakse vanuses 30+, mõtlevad veel lasteta inimesed sellele kui täiesti reaalsele võimalusele ja nad tahavad kindlad olla, et nende elu saab edasi minna, ükskõik milline laps neil sünnib. Ma arvan, et see on oluline.

10:48 Aseesimees Kalle Laanet

Peeter Ernits, palun!

10:48 Peeter Ernits

Hea juhataja! Hea ettekandja! Kunagi ütles Yasser Arafat, et tema suurim relv on araabia naise üsk. Aga Eestis paistab, et me oleme desarmeerunud. Siit võib lugeda, et mida nooremaks seltskond läheb, seda väiksemaks soovitud laste arv jääb. Samas ei ole siin midagi erilist ei Eestis ega ülejäänud arenenud riikides. Mida näiteks teie kui selle ala tippspetsialist teeksite, kui me annaksime teile täisvõimu kas sotsiaalministri või kellegi teisena? Mida annaks realselt teha, et seda eesti rahva kõige tugevamat relva kuidagi jälle käiku panna?

10:49 Tartu Ülikooli vanemteadur Mare Ainsaar

Vastus on lihtne. Soovitud laste arvuga on meil asjad tegelikult enam-vähem korras ning nii nagu ka see strateegiadokument ütleb, tuleb tegeleda selle vahega. Kui me vaatame Eesti perepoliitikat, veel kord, siis näeme, et paljud komponendid on olemas. Me peaksime nüüd garanteerima, et need funktsioneerivad majanduslikus mõttes mõistlikult. Me teame, et meil on probleeme mõne toetusega, meil on regionaalselt, mitte igal pool, probleeme lasteaedadega. Me teame ka, et riik nende küsimustega tegeleb. Kõigi nendega tuleks, ma arvan, lihtsalt edasi tegeleda. Minu kokkuvõte on see, et viimastel aastatel on Eesti riik päris hästi toime tulnud. Mõnes asjas võtab vanemate hirmude vähendamine ka aega. Need uuringud on ju mõne aasta tagused. Me ei tea 2017. aasta tulemusi ja 2018. aastal, just praegu, me ühte uuringut teeme. Ma olen veendunud, et see, mida riik teeb, tõepoolest mõjutab inimesi, sest me oleme minevikuandmete põhjal seda näinud. Tuleks jätkata neid tegevusi, suunad on õiged, ja neid tegevusi ei tohiks ära unustada. Üks oht, mida ma näen, on see, et see rahvastikupoliitika dokument on koostatud aastani 2035. Ma loodan südamest, et järgmine kord, kui neid teemasid arutatakse, ei ole aastal 2035, vaid ikka varem. Ma loodan, et iga aasta vaadatakse korra Eesti seis üle ja mõeldakse, mida teha.

Euroopas käib põhimõtteliselt võidujooks, kes suudab rohkem panustada peredesse, sündimusse ja lastesse. Toon välja kaks asja, mida Euroopas tehakse. Mõeldakse väga jõuliselt sellele, kuidas ka väga väikestele (0–2-aastastele) lastele tagada päevahoid. Eestis on koos vanemahüvitise tekkimisega, mis on küll väga hästi vastu võetud, see piir, millal lasteaiakoht peaks olemas olema, tasapisi kogu aeg ülespoole nihkunud. Euroopas on vastupidine trend, tahetakse, et vanematel oleks kindlus. Teine asi, millele Eestis võiks mõelda ja mis on väga lihtne, ei võta isegi raha, on see, et lapsetoetused võiks nimetada lapserahaks. Vahel on poliitikat niimoodi lihtsam teha. Ma ise ei ole vanema- või kodanikupalga pooldaja, aga ma olen päris veendunud, et lapsed riigi kodanikena vajaksid samasugust võrdset kohtlemist või oma raha. Ma ei arva, et seda peaksid töörealised inimesed saama, aga seda võiksid saada lapsed ja võib-olla ka vanemad inimesed.

10:52 Aseesimees Kalle Laanet

Heljo Pikhof, palun!

10:52 Heljo Pikhof

Aitäh väga huvitava ettekande eest! Ma tahan esitada ühe küsimuse. Kui te rääkisite majandustingimustest, siis tuli teie ettekandest väga selgesti välja, et need meetmed, mis tagavad, et pere pärast lapse sündi ei langeks vaesusesse, peavad olema universaalsed ja, ütleme, töötama igal juhul. Aga minu küsimus puudutab osaajaga töötamist. Paljudes riikides, sh enamikus Euroopa Liidu

liikmesriikides, on osajaga töötamine väga levinud, aga Eestis on seda ainult umbes 7% ja millegipärast ei soovi ka tööandjad seda kasutada. Kindlasti on paindlike tööajavormide ja osajaga töötamise võimaluse vähesus üks tegureid, mis pidurdab laste sündi. Aga mida teie arvate?

10:53 Tartu Ülikooli vanemteadur Mare Ainsaar

Nagu me nägime, osajaga töö oli naiste arvates oluline teema. On tõsi, et Eestis seda kasutatakse ja pakutakse vähe. Võimalik, et see võimalus peaks olema. Ma ei ole päris kindel, kas riigi tasandil peaks seda liiga palju propageerima või suunama naisi ilmtingimata osajaga tööle, sest seal on omad kaugemad mõjud, aga iseenesest see võimalus võiks olemas olla. Ma arvan, et ka vanemahüvitise maksmise muudatused, mis on tehtud eelmisel või sellel aastal – see protsess vist veel kestab – tegelikult võimaldavad rohkem paindlikkust ja see on väga hea.

Üks märkus vaesuse kohta. Me mõõdame sageli perede majanduslikku toimetulekut vaesuskriteeriumi järgi. See on ka teatud lõks, sest mina usun küll, et ükski pere, kes planeerib lapse sündi, ei röömusta, et vaata kui tore, me oleme nüüd vaesusest välja saanud. Kui nad räägivad majanduslikust toimetulekust, siis nad mõtleavad umbes nii, et ka pärast lapse saamist oleks nende, ütleme, majanduslik funktsionaalsus, majanduslikud võimalused umbes sellised mis varem, et nad ei peaks väga palju ohverdama. Seda on Eestis korduvalt mõõdetud. Seda ohtu päris kindlasti ei ole, et riik või omavalitsused suudaksid kõiki lapse kasvatamise kulusid katta, alati jääb vanematele väga suur osa. Aga küsimus on jah see, et see ohverdus või langus ei tohi võib-olla liiga suur olla, nii et see innustaks saama järgmisi ja järgmisi lapsi.

10:55 Aseesimees Kalle Laanet

Aitäh, austatud ettekandja! Teie vastamise aeg on lõppenud. Täname teid ettekande eest! Palume kõnetooli Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituudi sotsiaalpoliitika dotsendi Dagmar Kutsari.

10:56 Tartu Ülikooli dotsent Dagmar Kutsar

Austatud Riigikogu! 2013. aasta Eesti inimarengu aruandes on öeldud, et elanike hulgas on levinud kriitiline hinnang oma tänase elu "headusele", samas aga ollakse optimistlikud tuleviku suhtes. Ma usun, et see väide kehtib ka praegusel ajal. Sisuliselt tähendab see, et tulevikulootused on pandud lastele kui järgmisele täiskasvanute põlvkonnale. Tulevikku ehitame aga juba täna ja ehituskivideks ongi needsamad tänased lapsed. Et tulevikuehitis saaks hea ja vastupidav, selleks on vaja, et ehitusmaterjal oleks kvaliteetne ehk oleks tagatud laste heaolu ja areng tänasel päeval.

Lapsed saavad nii otseseid kui ka kaudseid mõjutusi ühiskonna toimimise eri tasanditelt ja võtavad need mõjutused kaasa oma täiskasvanupõlve. Last mõjutab see, millisesse peresse ta on sündinud, millises Eestimaa paigas ta elab, milline on temaga kokkupuutuvate spetsialistide professionaalsus, ja lõpuks see, millised on riigi poliitilised prioriteedid ja lahendused. Sotsiaal-majanduslikult ebavõrdses ühiskonnas on ka lapsed omavahel ebavõrdsed. Nende võimalused elada head elu ja oma andeid välja arendada olenevad paljudest, lastest endist otseselt mittesõltuvatest teguritest. Omavahel ebavõrdsetena taastoodavad nad tulevikuühiskonna ebavõrdsust ja tulevase toimetulekuraskusi. Ühiskonna toest oleneb, kuivõrd laps suudab ebavõrdsuste võimaluste võrgust välja rabelda. Eelduslikult on lapsed ebavõrdsed ka isiklike ressursside ja arengupotentsiaali poolest, st nende abivajadus on erineva mustriks. Lisaks võib iga laps nii nagu täiskasvanugi mingil hetkel ootamatult häтта sattuda ning vajada kiiret ja oskuslikku sekkumist. Siis peaks abi olema kiirelt kättesaadav, väga asjatundlik ning lapse heaolu toetav ja taastav. On ka palju olukordi, kus kohest sekkumist ei vaja mitte laps, vaid pigem tema toimetulekuraskustes lähikeskkond.

Poliitika kujundajad ja seadusandjad Eestis on keeruliste valikute ees. Kas piiratud ressursside olukorras, esiteks, järgida vananeva ühiskonna vajadusi, st toetada sündi, et riik püsiks; teiseks, püüda aidata kogu perekonda ja sellega ära hoida sotsiaalse ebavõrdsuse taastootmist, tehes seda peredele mõeldud toetuste ja teenustega; või kolmandaks, püüda toetada last, aidates ta välja ebavõrdsust taastootvast ringist, kasutades selleks otse lastele suunatud meetmeid? Lisaks sellele võib poliitika kujundajatel tekkida küsimus, kas otstarbekam oleks püüda kahandada negatiivseid ilminguid ja juba väljendunud riske või hoida positiivset fookust laste heaolul, seades rõhuasetuse hea lapsepõlve ja lapse arengu toetamisele. Tegemist on väljakutsega poliitikutele. Vananeva ühiskonna probleemide taustal ei tohi ära unustada, et laste ja nende heaolu eest tuleb hoolt kanda.

Eesti ühines ÜRO lapse õiguste konventsiooniga 1991. aastal, võttes enda kohustuseks laste õiguste ja

heaolu süsteemse arendamise. Paraku tuleb tõdeda, et kui riigisisised õigusaktid on suures osas konventsiooniga vastavuses, siis nende praktiline rakendamine seda alati ei ole. Seda on rõhutanud ka ÜRO Lapse Õiguste Komitee oma soovituses 2017. aasta jaanuaris.

Kuidas aga lapsed ise oma õiguste realiseerumist hindavad? Andmeid selleks saame rahvusvahelisest laste heaolu uurimusest, milles osalesid 8-, 10- ja 12-aastased lapsed esindusliku valimiga üle Eesti. Uurimust toetas Eesti Teadusagentuur. Me esitasime 12-aastastele lastele terve rea väiteid nende õiguste kohta ja küsisime, kuivõrd need õigused on nende elus realiseerunud. Uurimusest selgus, et kõige paremini on realiseerunud õigus elada koos hoolivate ja armastavate vanematega ning õigus arendada oma võimeid ja andeid. Selliselt vastas valdav osa lastest. Need õigused pigem ei ole realiseerunud kuni 4%-l lastest. See ei ole suur protsent, ent iga protsendi taga on päris palju lapsi, kes väärivad tõsist tähelepanu. Uurimusest selgus ka, et kõige vähem on laste hinnangul realiseerunud nende õigus murede korral spetsialistidelt abi saada ja see õigus, et isegi kui nad on midagi valesti teinud, siis neid koheldaks õiglaselt. Seega, lapse õiguste komitee tähelepanu juhtimine õigusaktide praktilisele rakendatavusele ja laste kriitiline hinnang abi kättesaadavusele on omavahel kooskõlas. Kui heaks hindavad Eesti lapsed oma elu teiste riikide lastega võrreldes? Laste heaolu rahvusvahelise uurimuse eelmist andmekogumisvoorut toetas Jacobi fond ja andmeid koguti aastal 2013. Uurimuses osales 18 maad neljast maailmajaost. Uurimusest selgus, et kolmveerand 8-aastastest ja veidi üle poole 10–12-aastastest Eesti lastest nõustusid täielikult väitega, et neil on Eestis hea elu, mis tähendab, et nende heaolu enesehinnang on kõrge. Uurimusest selgus ka, et oma elu väga heaks hindavate laste osakaal kahaneb vanuse tõustes enamikus maades, sh Eestis. Rahvusvahelised võrdlusuuringud on mitmeti olulised. Laste heaoluhinnangute riikidevaheline võrdlus näitab laste hinnangute positsioneerumist teiste riikide taustal ja võib olla häiresignaaliks, et midagi on vaja ette võtta. Jooniselt näeme, et kui 8-aastased on oma heaoluhinnangus riikide keskmisest ülevalpool, siis 10–12-aastased on oluliselt kriitilisemad ja kukkunud lausa sabaotsa. Seega, võrreldes Etioopia ja Lõuna-Korea lastega on meie riigis veidikene rohkem lapsi, kes 10–12-aastaselt ütlevad, et neil on väga hea elu.

Mis on siis lapse elus tähtis? Siin on ühe lapse joonistus, millega ta vastab küsimusele, mis on tema elus tähtis. Me oleme päris palju selliseid laste heaolu kaardistusi kogunud ja seda on tehtud ka teistes maades. Üldine tulemus on see, et heaolu allikas nr 1 on lapsele tema ise: tema anded, tema edu, tema huvitegevus jms. Seda on oluline ka abistavate meetmete väljatöötamisel silmas pidada, sest laps on potentsiaalselt, oma loomupärase aktiivsuse ja eesmärgipärasusega võimeline ebavõrdsuse olukorrast ja toimetulematusest välja rabelema.

Lisaks iseendale on lapsele tähtis tema perekond. Nagu jooniselt näha, on selles perekonnas kaks vanemat. Paljude laste joonistusel oli ka üks või mitu õde-venda. Selle lapse pereliikmeks lisaks kahele vanemale on tema lemmikloom koer. Teistest laste kohta tehtud uurimustest on ilmnenu, et lapsele ei pruugi olla esmatähtis see, kellega ta koos elab, vaid see, millised on pereliikmete suhted. Lapse pereliikmed on need, kelle puhul laps tunneb, et nad hoolivad temast ja on tema jaoks vajadusel olemas, isegi kui nad lapsega koos ei ela, näiteks lapsest eemal elav vanem. Laps vajab mõlemat vanemat, kuid võib edukalt toime tulla ka rohkema kui kahe vanemaga, kui perekond tänapäevase võrgustikuna suudab oma erimeelsused lahendada ning kõik on omavahel sõbralikud.

Kolmas oluline heaolu allikas lapsele on kool, kus ta veedab suure osa oma päevast. Kool heaolu allikana on käesoleval joonisel esindatud heade hinnetega, mis sobib väga hästi kokku täiskasvanute sooviga, et laps oleks koolis edukas. Kooliedu on hea ehituskivi tulevikuühiskonna jaoks. Neljas heaolu allikas on sõbrad, keda mõned lapsed on märkinud isegi oma perekaardile pereliikmeks.

Lapse heaolu mõjutavad mitmed individuaalsed ja struktuuraalsed tegurid, mida on oluline ühiskonna toe väljatöötamisel silmas pidada. Lapsel on omad isiklikud ressursid, näiteks tema hea füüsiline ja vaimne tervis, laialdased huvid ja õpihimu. Samas võivad tema huvid jääda rahuldamata, kui selleks ei ole võimalusi, tema vaimne tervis võib saada kahjustatud halva kohtlemise tagajärjel ning õpihimu kaduda. Viimasel ajal on Eesti avalikku debatti tulnud inimeste, sh laste vaimse tervise teemad. Paljud õpetajad on kogenud, et laps tuleb juba esimesse klassi ärevana või on tal käitumishäired. Psüühika- ja käitumishäirete levimus laste hulgas on kasvav. Laste väitel ei ole mure korral abi aga piisavalt kättesaadav. Eestis oli 2014. aastal üle 9000 erivajadusega lapse, kellest üle poole olid sügava või raske puudega. Nende abivajadus on laia spektriga ning abi olemasolu ja kättesaadavus ei ole piisavad. Näiteks napib kaasavas koolis eriharidusega õpetajaid ja lapse tugisikuid, ka jääb väheseks lastega koolis töötavate spetsialistide vaimse tervise alane kompetentsus.

Perekond on lapsele esmane elukeskkond. Perekond on lapsele parim, kui ta vastab lapse vajadustele,

st on hooliv, pakub lapsele piisavalt kaitset ja loob arenguvõimalusi. Hea perekond on sellisena väärtustatud ka ühiskonnas, st vastab ühiskonna normatiivsetele ootustele. Lapse heaolu seisukohalt on olulised järgmised kolm perekonna toimimise aspekti. Esiteks, milline on perekond üldiselt: pereliikmete tervis, haridustase ja omavahelised suhted. Teiseks on tähtis see, kuivõrd lapse pereliikmed on ühiskonnaga sidusad, st milline on perekonna sotsiaal-majandusliku toimetuleku tase. Laste heaolu uuringu andmetel vastas 5% 12-aastastest, et nende peres jätkub raha vaid toidule, maksude maksmiseks ja hädavajalike ostude tegemiseks, ning ligi 0,5% vastas, et nende peres napib raha isegi toidu jaoks. Sama uuringu andmetel on ligikaudu viiendik lastest kokku puutunud vanemate töömigratsiooniga, st üks vanem töötab või mõlemad vanemad töötavad kusagil teisel maal ja lapsed elavad siin kas sugulaste või sõpradega või omaette. Kolmas oluline lapse heaoluga seotud tegur on vanemate toimetulek vanematena. See puudutab nii üldiseid eluoskusi kui ka oskusi olla lapsevanem. On vanemaid, kellel erinevatel põhjustel on toimetulek vanemana raskendatud. Näiteks oli aastatel 2011–2015 kohalikes omavalitsustes arvel üle 6000 vanemliku hoolitsuseta ja abi vajava lapse. See arengujoon on kasvanud. Vanemlikku toimetulematusse tuleb suhtuda äärmise tõsiduse ja suure asjatundlikkusega. Tähtis on meeles pidada, et lapse perest eemaldamine on lapsele raske. Seda kinnitab näiteks asjaolu, et pärast perekonnast eraldamist on täheldatud laste vaimse tervise halvenemist. Riigikohus on ühes oma tsiviilasjaotsuses väljendanud seisukohta, et vanemalt isikuhooldusõiguse äravõtmine lapse hoolitusse jätmise tõttu ja juhul, kui vanem mingil põhjusel ei ole suuteline lapse eest teda ohustamata hoolitsema, on äärmuslik abinõu. Seda tuleb rakendada üksnes siis, kui on ilmne, et toetavate abinõudega ei ole võimalik ohtu lapse heaolule kõrvaldada. Eelöeldust järeldub, et niisama tähtis kui toimetulematut vanemat hooldusõiguse äravõtmisega karistada, on uurida selle vanema lugu, püüda mõista toimetulematuse põhjusi ning püüda tema toimetulematust leevendada. Sageli tulenevad need põhjused vanema enda eaturvalisest lapsepõlvest ja sellele järgnenud valedest valikutest. Perekonnaga seoses mainin veel nn lapsepõlve rahvusvahelistumise teemat, viidates rahvusvaheliste õigusabitaotluste arvu kasvule viimastel aastatel, ja samas vanemate vähest teadlikkust rahvusvahelisest õigusest.

Kooli põhiülesanne on õppe- ja kasvatustöö. Viimasel ajal oleme üha sagedamini hakanud rääkima ka koolist kui lapsele heaolu loovast keskkonnast. Kool ei toimi muust ühiskonnast lahus ja samuti ei tule laps iga päev kooli puhta lehena, vaid kannab kaasas teiste keskkondade, näiteks oma kodu mõjutusi. Tuleb tõdeda, et kooli ülesanded on laienemas nii tervise- kui ka sotsiaalsfääri. Koolis on sageli õpetaja lapse abivajaduse ja hädasoleku märkaja ning lapse mure esimene äraakuulaja. Taas viitan laste heaolu uuringus äratoodud 12-aastaste laste vastustele. Umbes kaks kolmandikku lastest leidsid, et õpetajad hoolivad nendest ning nad saavad oma murest õpetajale rääkida. Samas kurdavad nii õpetajad kui ka õpilased, et kvalifitseeritud abi kättesaadavus ei ole piisav, kuna tugipersonali napib, kui abi jääb abivajajast kaugemale. Nii lapsed kui ka õpetajad on kooli suhtes kriitilised. Õpetajad kogevad vähest väärtustatust ühiskonnas ja vähest rahulolu oma tööga. See ilmnes rahvusvahelisest õpetajate ja koolijuhtide uurimusest TALIS. Laste koolimeeldivuse kahanemine 2.–6. klassini, st nelja kooliaasta jooksul, on Eestis teiste riikidega võrreldes kõige suurem. Üllatav on see, et kui koolist väljalangejad on sagedamini poisid, siis koolimeeldivus kahaneb tüdrukute hulgas poistega võrreldes Eestis ja mõnel teiselgi maal hoopiski kiiremini. Seega, tüdrukute kooliga seotud probleemid on pigem rohkem varjatud. Kokkuvõtteks leian aga, et koolil on potentsiaali olla heaolu allikaks nii õpilastele kui ka nende õpetajatele. Selles suunas tuleb ehk rohkem pingutusi teha.

Lapse sotsiaalsete põhiõiguste tagatus riigi eri piirkondades varieerub omavalitsuste kaupa. Üle Eesti on suured erinevused nii teenuste osutamisel kui ka toetuste maksmisel, puudu on tugispetsialistidest, napib kõrgetasemega spetsialiste. Näiteks elab üle poole lastest omavalitsustes, kus eraldi sotsiaaltööhariidusega lastekaitsetöötajaid ei ole või ei ole neid piisavalt. Vaatamata laste koguarvu kahanemisele on lastekaitse- ja sotsiaaltöötajate töökoormus pigem kasvanud, mistõttu kannatab eelkõige ennetustegevus ja rohkem tegeldakse tule tõrjumise ehk probleemi lahendamisega siis, kui see on juba tekkinud. Lastekaitsetöö korraldus, tavad ja töömeetodid on omavalitsustes erinevad ja need sõltuvad eelkõige omavalitsuse tüübist, st sellest, kas tegu on olulise sotsiaal-majandusliku mõjuga ja regioonikeskust ümbritseva või regiooni äärealal asuva väikese omavalitsusega. On väga oluline, et haldusreformi ja valdade ühinemise tõttu ei jääks lapsed haavatava sihtgrupina reformirataste vahele, vaid omavalitsustes kasvaks võimekus tegelda laste heaolu laia temaatikaga. Lapse õiguste komitee on oma 2017. aasta soovitusel öelnud, et omavalitsuste eelarved peaksid tagama vahendid lapse õiguste ja heaolu süsteemseks arendamiseks mitte ainult aastas, vaid ka pikemas perspektiivis.

Milline on minu ettekande põhisõnum? Neid on õieti kaks. Esiteks, tänastest lastest oleneb, milline hakkab olema tulevikuühiskond. Teiseks, laste heaolu praegu on tänase ühiskonna tervise üks indikaatoreid. Lapse heaolule kui poliitikateemale tuleb läheneda komplekselt, kuna lapse heaolu moodustub ühiskonna toimimise eri tasandite kontekstis. Laste heaolutöö – nimetaksin nii lastekaitsetööd laiemas mõttes – nõuab eri valdkondade lastega töötavatel spetsialistidelt laialdasi oskusi ja teadmisi ning pidevat enesetäiendamist ja õppimist. Ühiskond muutub üha keerulisemaks ja üha rohkem on tarvis valdkondadevahelist koostööd, abi on vaja tuua abivajajale lähemale. Kasvab ka vajadus väljapaistva akadeemilise ...

11:16 Aseesimees Kalle Laanet

Austatud ettekandja, ma palun korra vabandust! Teie aeg on läbi. Kas te soovite lisaega?

11:16 Tartu Ülikooli dotsent Dagmar Kutsar

Üks minut.

11:16 Aseesimees Kalle Laanet

Üks minut lisaega, palun!

11:16 Tartu Ülikooli dotsent Dagmar Kutsar

... sotsiaaltööharidusega spetsialistide järele, kes märkavad ühiskonna sotsiaalseid probleeme juba eos, on analüütilised ning oskavad abistada uudsesse olukorda sattunud inimesi mis tahes vanuses ja süsteemselt, on kompetentsed töötama lastega ja tegelema nende lähikeskkonnaga. Aitäh!

11:17 Aseesimees Kalle Laanet

Aitäh teile! Teile on ka küsimusi. Märt Sults, palun!

11:17 Märt Sults

Aitäh, hea eesistuja! Hea ettekandja, aitäh väga sisuka ettekande eest! Eelkõnelejale täpselt samuti aitäh väga sisuka ettekande eest! Aga küsimus on selline. Kõik see, mida te rääkisite, eeldab lapsi, seda et lapsed tuleksid ja me saaksime neid probleeme ennetada. Aga selleks, et lapsed tuleksid, on vaja emasid, on vaja sünnitusabi, on vaja sünnitusosakondi, on vaja ämmaemandaid, naistearste ja lastearste. Kuidas te suhtute sellesse, et Eesti ääremaadel, just Valgas, Põlvas, Haapsalus jne, sünnitusosakonnad suletakse ja inimestelt võetakse turvatunne laste sünnitamisel, see pannakse nagu natukene kahtluse alla? Siis inimesed nagu ei planeerigi sellist asja, mõtlevad, et mille jaoks ma pean riskima, et kas kõik need sotsiaälvargid, millest te rääkisite, äkki sünnituse käigus tekivad. Kuidas te suhtute sünnitusosakondade sulgemisse väikestes maakohtades?

11:18 Tartu Ülikooli dotsent Dagmar Kutsar

Vastan selliselt, et nii laste kui ka täiskasvanute puhul on otsustamisel juhtiv tegur turvatunne, mida te ka mainisite. Ma arvan, et see on minu vastus.

11:18 Aseesimees Kalle Laanet

Urve Tiidus, palun!

11:18 Urve Tiidus

Aitäh, lugupeetud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Te olete teinud siin palju rahvusvahelisi võrdlusi selle kohta, kuidas meie lastel läheb, heaolu kohta jne. Paratamatult võrdlevad Eesti inimesed ennast teistega, kes võrdleb Soome perekondadega, kellelgi töötab pool perekonda Inglismaal ja ta võrdleb sealse olukorraga. Kas on mõni riik Euroopas või ka kaugemal, kellelt meil tasuks malli võtta? Näiteks emapalga puhul me oleme ju võtnud eeskujuga. Aga vaadake kogu seda pilti natuke üldisemalt. Kellel on hästi läinud? Kus on sündimus kasvanud ning mehed ja naised on üksteist leidnud ja tunnevad kindlust elu ees? Kas on mõni näide?

11:19 Tartu Ülikooli dotsent Dagmar Kutsar

Ma pean tunnistama, et olen pisut ebakompetentne, sest ma ei ole demograafilistes teemades väga kodus. Minu sõnum, mille ma siia tõi, oli pigem see, et kuulame lapsi. See on väga uus lähenemine. Senini oleme võib-olla liiga sageli arvanud, et me ise teame, mis on õige. Võiks vaadata maid, kus lastel läheb hästi ja kus nad ise oma heaolu kõrgelt hindavad. Võiks vaadata, mis nendes maades toimub, mis seal on teistmoodi ja mida me sealt saaksime üle võtta.

11:19 Aseesimees Kalle Laanet

Liina Kersna, palun!

11:19 Liina Kersna

Aitäh! Suur tänu väga huvitava ettekande eest! Te ütlesite, et Eesti laste üks suurimaid murekohti on see, et nad ei saa mure korral spetsialisti käest piisavalt abi, ja teistpidi, nagu te ka mainisite, on võrreldes 2010. aastaga psüühika- ja käitumishäiretega laste arv 3,4 korda kasvanud. Mind huvitab, kas sellest uuringust tuli välja ka Eesti regionaalne kaetus. Kas osas piirkondades saavad lapsed rohkem neid teenuseid kätte kui teistes? Me teame, et tõenäoliselt see nii on, aga huvitav oleks teada, kas ka teaduslikult on tõestatud, et näiteks Valgamaal või Ida-Virumaal ongi see kättesaadavus oluliselt kehvem.

11:20 Tartu Ülikooli dotsent Dagmar Kutsar

Otseselt ei ole me omavalitsuste tasandile läinud, aga teised analüüsid on seda tõepoolest näidanud. Ma siin ka mainisin, et omavalitsuste ebavõrdsus on päris suur. See tähendab, et see eeldab ka mõjutusi lapse heaolule, tema muredega tegelemise võimalustele jne. Otseselt, jah, piirkondade kaupa ei ole me võrdlusi teinud. Aga siin on tõesti perifeeria ja keskuse omavaheline probleem. Keskuses on rohkem ressursse ja perifeeria võib jääda nendest ilma ning kui lapsed seal elavad, siis nad ongi keskuses elavate lastega võrreldes ebavõrdses positsioonis.

11:21 Aseesimees Kalle Laanet

Peeter Ernits, palun!

11:21 Peeter Ernits

Hea juhataja! Hea ettekandja! Te väidate, et Colombia lastel on väga hea elu, aga Eesti ja Etioopia omadel vaat et poole viletsam. Samas on teada, et Etioopias ja Colombias on lapsi, kellel tõesti süüa ei ole või on väga vähe, aga nii sellel ühel kui ka sellel teisel maal on lapsi palju rohkem kui meil. Avage natuke seda tausta. Lapsed arvavad, et elu on hea, ja meie nagu püüdleme sinnapoole, aga ometi on asjad erinevad. Etioopia ja Colombia sarnanevad demograafilise käitumise poolest omavahel palju rohkem kui Eestiga.

11:22 Tartu Ülikooli dotsent Dagmar Kutsar

Jah, see on niivõrd uus teadussuund, et ega siin väga palju veel teada ei ole. Laste ja täiskasvanute mõtlemine kuulub eri põlvkondadesse ja meie või minu või kellegi teie lapsepõlv möödus hoopis teistsuguses kontekstis, kui möödub tänaste laste lapsepõlv siin Eestis. Colombia laste hinnangud kuuluvad nende konteksti, Etioopia laste hinnangud nende konteksti. Kui Rumeenia lapsed paistsid olevat oma hinnangute poolest kõige õnnelikumad kogu selles seltskonnas, siis näiteks Saksa ajakirjanik ei suutnud sellega kuidagi leppida, sest kuidas nii saab olla, Rumeenia on nii vaene maa ja Saksamaal peaks parem olema. Siin ongi oluline teha lisaks kvalitatiivseid uurimusi ja uurida laste käest, mida nad heaolu all mõtlevad. See võib olla erinev. Nii et neil on põhjus olla sellel positsioonil, mis selles graafikus kirjas on, aga me ei oska seda praegu kõike väga täpselt seletada ja lõplikke vastuseid anda.

11:23 Aseesimees Kalle Laanet

Märt Sults, palun!

11:24 Märt Sults

Aitäh, hea eesistuja! Hea ettekandja! Liina Kersna märkus Ida-Virumaa ja Valgamaa kohta oli kohatu, sest seal töötab kogukonnafaktor väga hästi ning riigi ja kohaliku omavalitsuse tegemata töö teeb ära

kogukond. Aga ma tahtsin küsida niipidi. Kuidasmoodi te hindate ja kas te peate õigeks või valeks haridusliku erivajadusega laste integreerimist tavakooli? Te enne vihjasite, et kõige tähtsam asi on turvatunne, millega ma olen absoluutselt päri. Kuidas te hindate seda, et tugiteenuse nappuse puhul integreeritakse käitumishäiretega ja vaimsete häiretega lapsi või Aspergereid ja Downe tavakooli? Kas teil on selle kohta tuua maailmast näiteid?

11:24 Tartu Ülikooli dotsent Dagmar Kutsar

See küsimus on hästi keeruline, väga keeruline on sellele vastata, sest see on mitme otsaga. Üks ots on see, kui me vaatame seda selle lapse, erivajadusega lapse enda seisukohalt. Kui ta saab õppida tavakoolis, siis on tal selles keskkonnas palju rohkem võimalusi areneda, kui tal oleks n-ö ühetaoliste laste hulgas. Aga siin tulebki sisse see teema, kuidas teised lapsed ennast selles suhtes tunnevad ja kuidas õpetajad hakkama saavad. Tugispetsialiste, abiõpetajaid või tugiõpetajaid peab esiteks olema piisavalt ja teiseks peavad nad oskama seda olukorda kuidagi reguleerida. Nii et võib-olla on olnud see rakendamine natukene enneaegne või siis tuleb kiiremas korras hakata seda nähtust komplekssemalt vaatama.

11:26 Aseesimees Kalle Laanet

Valeri Korb, palun!

11:26 Valeri Korb

Aitäh! Aitäh ettekande eest! Ma mõtlesin sellest, kui kuulasin teid, et uuringud näitavad, ütleme, keskmist last Eestis. Me räägime, mis toimub Rumeenias või kuskil teistes riikides, aga kolmandik Eesti peredest räägib vene keeles. Mind huvitabki, kas nendes vastustes või uuringutes on mingi vahe eesti ja vene laste vahel.

11:26 Tartu Ülikooli dotsent Dagmar Kutsar

Ma võib-olla kommenteerin seda küsimust veidike teisest küljest. Kui me eelmine kord, 2013. aastal, andmeid kogusime, siis oli meil väga raske pääseda vene õppekeelega koolidesse. Koolid olid kuidagi ärevil, kui palusime lasta lastel ankeetidele vastata. Ma ei tea, mille pärast, kas sellepärast, et nad kartsid, et tulemused tulevad kuidagi kehvemad, või muul põhjusel. Aastal 2017, kui me uuesti kogumist alustasime, siis täiesti ootamatult tulid vene koolid väga entusiastlikult kaasa, nad olid väga-väga koostööaltid ja me saime kokku päris korraliku valimi. See tähendab, et vene koolides endis on ilmselt ka toimunud mingisugune muutus ja mulle tundub, et heas suunas. Nüüd lapsed ise. Laste puhul ei pruugi tulla selliseid vahesid hinnangutes, sest kui koolikeskkond on hea, kui kodukeskkond hea, siis need on need põhideterminandid, mille järgi laps oma heaolu hindab. See võib selliselt olla vene peres, eesti ja vene segaperes ja ka eesti peres või nii eesti kui ka vene koolis.

11:28 Aseesimees Kalle Laanet

Henn Põlluaas, palun!

11:28 Henn Põlluaas

Aitäh, lugupeetud eesistuja! Lugupeetud sõnavõtja! Te rõhutasite perekonna olulisust ning kinnitasite, et perekond on lapsele parim, kui see on ühiskonnas väärtustatud. Põhiseaduses on öeldud, et perekond on riigi kaitse all, kuid ei ole defineeritud, mis asi perekond on. Kas te peate vajalikuks sätestada meie seadustes, et abielu on mehe ja naise vaheline liit? Kindlasti annaks see juurde turvatunnet, mille puudumine on üks olulisemaid aspekte, kui me räägime vähesest sündimusest.

11:28 Tartu Ülikooli dotsent Dagmar Kutsar

Ma ütleksin pigem niimoodi, et abielutunnistus mõneks ajaks turvatunnet ehk annab, jah, sest abielust väljasaamine eeldab teatavaid protseduure, ootamist jne. Aga selles suhtes, kuidas inimesed omavahel toime tulevad ja kuidas nad omavahel suhtlevad, ei tohiks ju nagu vahet olla. Põhiseadusesse sellise klausli paneku suhtes oleksin ma natukene kahtlev.

11:29 Aseesimees Kalle Laanet

Tarmo Kruusimäe, palun!

11:29 Tarmo Kruusimäe

Täna, hea istungi juhataja! Hea ettekandja, täna huvitava ettekande eest! Eelmine ettekandja rõhutas, et soovitud lapsed ei ole meil probleem. Kas meie ühiskond on selleks valmis, et rääkida soovimatutest lastest ja sellest, kuidas ka soovimatutest lastest saaksid täisväärtuslikud ühiskonnaliikmed?

11:29 Tartu Ülikooli dotsent Dagmar Kutsar

Ma arvan, et praegusel ajal sünnib soovimatuid lapsi oluliselt vähem. Mul ei ole andmeid selle kohta, kui palju neid sünnib. Kui tulevane ema või juba ema jääb lapseootele ja see laps on talle kuidagi üllatus, siis tema enda soovimatus hakkab mõtlema sellega, et ühiskonnas lapsi kõrgelt väärtustatakse, ja ta tõenäoliselt pigem kohandab ennast ühiskonna väärtusega. Laps on väärtus, tõepoolest, ta on üldse üks suurimaid väärtusi meie ühiskonnas. See on niimoodi olnud ajast aega. Kuidas ta aga vanemana hakkama saab? Ka väga soovitud lapse vanem ei pruugi olla hea lapsevanem. See on hoopis teine temaatika. Ta võib tahtma olla hea lapsevanem, aga ta ei oska. Ta võib kohelda last väärtustamatult, et näiteks teda omal ajal selliselt koheldi. Aga see on hoopis teine jutt.

11:31 Aseesimees Kalle Laanet

Monika Haukanõmm, palun!

11:31 Monika Haukanõmm

Täna, härra juhataja! Hea ettekandja, suur tänu ettekande ja materjalide eest! Mul oli rõõm näha slaidi sellel teemal, mida te ka ettekandes puudutasite: omavalitsuste võimekus toime tulla ja toetada nii lapsi kui ka lastega perekondi. Te tõite välja, et vaatamata sellele, et lapsi on järjest vähem, on lastekaitse- ja sotsiaaltöötajatel tööd järjest rohkem, ning meil on käimas nn haldusreform ja sellel on oma mõju. Millest see siis tuleneb, et neid probleeme on meil järjest rohkem? Samas me võime-olla ei teadvusta neid tegelikult. Mida siin annaks teha? Kas teil on mõni hea soovitus?

11:31 Tartu Ülikooli dotsent Dagmar Kutsar

See on enam-vähem kirjutan minu eelviimase slaidi peal, mida ma väga kiirustades selgitasin. Põhimõte on selles, et kui ühiskond läheb keerulisemaks – meil on väga kiire areng praegusel ajal –, siis ühiskonnas elamine läheb raskemaks ja seda tõenäolisemalt tulevad ette igapäevased toimetulekuprobleemid, mis kanduvad üle ka lastele. Sellepärast ma oma ettekandes hästi palju rõhutasin just seda, et abi peab olema, et me peame rohkem mõtlema tugistruktuurile. Ei aita ainult sellest, et on olemas lastekaitsetöötaja kui selline, vaid ta peab olema väga hea akadeemilise haridusega, eelkõige väga hea akadeemilise sotsiaaltööhariduse taustaga. Sotsiaaltööharidusega inimesi läheb järjest rohkem vaja siis, kui ühiskond muutub keerulisemaks, sest ühiskonna eri sfääride suhe läheb keerulisemaks.

11:33 Aseesimees Kalle Laanet

Austatud proua Kutsar, täna teid ettekande eest ja küsimustele vastamast!

Kutsun kõnetooli härra Taavi Tamkivi, Isade Foorumi eestvedaja ja samal ajal lapsehoolduspuhkusel viibiva isa. Võtan uuesti juhataja vaheaja kolm minutit.

V a h e a e g

11:35 Aseesimees Kalle Laanet

Ma usun, et me oleme kõik valmis jätkama. Palun!

11:35 Isade Foorumi eestvedaja Taavi Tamkivi

Tere, kõik riigiisad ja riigiemad, kes on siia kogunenud ja kes meid jälgivad! Mina olen Taavi Tamkivi ja mul on hea meel, et te kutsusite mind siia rääkima ennekõike oma kogemustest – sellest, kuidas ma proovin oma näitel rahvastikukriisi lahendada, milliseid kogemusi olen saanud koduse isana

vanemapalgal olles ja millised mõtted on mul tekkinud selle probleemistiku üle mõeldes. Seetõttu räägingi teile suuresti oma näitest ja kogemustest lähtuvalt.

Kõigepealt minust endast. Ma olen lasterikas pereisa: mul kasvab kodus neli last vanuses üks kuni kümme aastat. Elan abikaasa ja lastega esivanemate talus Kõrvemaa metsade vahel, kus kasvatame mesilasi ning kus ümberringi jooksevad lambad, hundid ja muud elusolendid. See on väga romantiline koht, kus olla. Hariduselt olen matemaatik, statistik, ja 15 aastat õppinud Tartus. Olen rakendanud andmekaevandust mitmes Eesti suuremas ettevõttes ja omandanud andmetest info väljalugemise ja probleemide lahendamise kogemuse, mida kasutades jagan teiega täna paari mõtet.

Esiteks, ma olin muidugi väga üllatunud, et mind siia kutsuti. Tegelikult olen ma ju näinud, et laste saamisel on abikaasa Kaisa minust palju rohkem vaeva näinud ja nende kasvatamisel minu pingutusest hoolimata suisa neli korda rohkem. Ma olen praeguseks neljanda lapsega juba aasta aega kodus olnud – sõna "kodus" on jutumärkides, kuna koduse isa staatus annab võimaluse ringi liikuda, kohtuda sõpradega, reisida ja tegeleda põnevate asjadega, mida tavaliselt tööpostil olles ei ole võimalik teha –, aga kolme vanema lapse puhul oli minu abikaasa kodune ja võttis kogu selle koormuse enda peale. Mõned pidepunktid, miks ma olen leidnud, et see, et meil on riigis võimalik võtta tasustatud lapsehoolduspuhkust esimesed 18 kuud, on väga äge ja võimas asi. Just seetõttu, et seda puhkust saab võtta paindlikult: iga pere saab ise otsustada, kas me tahame nii, et abikaasa võtab 18 kuud või mina võtan 18 kuud, või jagame selle nii- või naapidi pooleks. Paljud kolleegid Inglismaalt, Saksamaalt, Itaaliast ja igalt poolt mujalt kukuvad iga kord pikali, kui nad kuulevad, kui äge on see meie esimese 18 kuu toetus peredele. See teeb nad alati väga kadedaks ja mind väga õnnelikuks, et mul on selline koduriigi tugi olemas.

Mõned pidepunktid, miks olen avastanud, et koduse isa roll teeb mind ennast – ja ma loodan, et ka lapsi – rikkamaks. Puhtalt lastele keskendumise aeg on mul kordades suurem. Ma suudan nüüd lapsi jälgida, varem ma ei pannud paljusid asju tähele. Praegu ma panen näiteks tähele seda, et vanem poeg lõpetab algkooli, keskmise poeg õpib lugema, kõige noorem poeg õpib rattaga sõitma ja kõige väiksem tütar õpib kõndima. Neid hetki elus, mida 10–20 aasta pärast endiselt meenutada ja mitte ainult piltide pealt vaadata, on tekkinud palju rohkem. Kui ma hommikul olen pudru ära keetnud, ülejäänud pere kooli, lasteaeda ja tööle saatnud, võtan oma väikse tütre ja me läheme kas Kõrvemaale matkama või Tartusse sõpradele külla. Mõnikord võtame ette pikemaid puhkusi. See on teatud mõttes akadeemiline vabadus, mida viimati kogesin ülikoolis ja mis on tegelikult iga täiselujõus töömehe jaoks väga hea võimalus karjääri vältel korraks aeg maha võtta ja tegeleda teiste asjadega.

See ongi teine pidepunkt, mille ma olen avastanud – see on äärmiselt taastav puhkus intensiivsest kontoritööst või intensiivsest palgatööst. Kuigi on kasutusel ka sõna "vanemapuhkus", seda puhkuseks kindlasti nimetada ei saa. Kes seda ise kogenud on, saab aru, et see on pigem teistpidi stressirikas töö, aga see on kindlasti puhkus kontoritööst. Samas on see nii meestele kui naistele aeg uute sihtide seadmiseks: on võimalik lugeda, kirjutada, uute inimestega kohtuda, uusi ettevõtlusteemasid ette võtta. See on tohutult rikkalik pausi ja aja mahavõtmise aeg, mis on meile antud.

Ja selle käigus on mul matemaatiku ja andmeteadlasena olnud aega mõelda natuke laiemalt meie riigi ja rahva ees olevate probleemide üle ning selle pärast on mul hästi hea meel, et saan sellel teemal ka täna siin sõna võtta.

Ma natuke jagangi neid mõtteid, mida ma olen leidnud andmetele peale vaadates. Täna juba paaril korral mainitud rahvastikukriisi nimetan mina rahvastikukiigeks, mis on tasakaalust või paigast ära. Meil on lõpetatud sündimuskordaja 1,8 last naise kohta: igal naisel, kes lõpuks vanaks elab, on praeguse seisuga 1,8 last, aga ühiskonna tasakaalus olemiseks peaks olema 2,1 last. Nii et numbrid on kurvad, aga nende taha vaadates ma julgen siinkohal oma kogemuse põhjal natuke oponeerida tänastele eelkõnelejatele: esimese lapse saamise probleem ei ole veel nii suur, kui see võib-olla tundub.

Meil Eestis on lastetusega paremad lood kui Euroopas keskmiselt, lastetute osatähtsus on madalam: kui Eestis on neid vist 13%, siis Euroopas on 15%. Me oleme seal eespool. Teiste laste sündimus on ka päris hea. Nagu te sellelt graafikult näete, on tegelikult 38%, peaaegu 40% peredest kahelapselised pered. Kui ma mõtlen sellele statistiku ja tõenäosusteoreetikuna, siis iga normaalne bioloogiline populatsioon on normaaljaotusega, mis tähendab kahepoolset *bell curve*'i. Aga meie puhul ma näen seda, et meil toimub peale teise lapse saamist järsk kukkumine. Ehk meil on mingisugused takistused, barjäärid, mis ei võimalda kahelapselistel peredel rohkem lapsi saada. Nendesamade uuringute järgi, mille kohta te ka täna kuulsite, tahavad vanemad saada rohkem lapsi: kaks last on miinimum, tahetakse saada kolm-neli last. Unistused on suuremad, praktikas nii palju lapsi ei saada. See viib mind mõtteni, et meil on kaks

tugevat barjääri, mis takistavad peredel kasvada. Ma tahangi rääkida nendest barjääridest ja võimalikest lahendustest, millele ka siin saalis olevad inimesed saaksid väga edukalt kaasa aidata.

Mis need lahendused on? Loomulikult on selleks väljastpoolt inimeste sissetoomine, mis kasvataks numbriliselt meie rahvaarvu ja aitaks kindlasti meie majandust, kui meil õnnestuks siia meelitada tippspetsialiste. Toon sellesama IT-valdkonna ja tehnoloogiaettevõtete näite. Kui mul on vaja tipp-programmeerijaid, tippanalüütikuid või tipptootejuhte, siis Eestis on neid inimesi kahjuks vähe, hea oleks selliseid inimesi sisse tuua. Teine lahendus on meie kuulus e-residentsuse programm – 10 miljonit e-eestlast. See kõlab jällegi numbriliselt ilusti ja annab loodetavasti korraliku panuse majandusse, samuti meie pensionidesse. Ja kolmas teema, millele tuleb ka keskenduda, on seesama tökete eemaldamine, millest ma rääkisin. Need tökked takistavad meie peredel lisaalaste saamist. Kõik nimetatud kolm meetodit on vajalikud, üks ei välista teist, aga loomulikult me keskendume täna sellele kolmandale.

Mis on need meetmed? Kuidas me saaksime rahvastikukiige tasakaalu viia ehk jõuda selle normaalse, tasakaalu tagava 2,1 lapseni naise kohta? Isade kohta on need arvutused natuke teistsugused, aga jämedalt öeldes peaks natuke rohkem kui kaks last igas peres keskmiselt olema. Ja selleks, et just sellele sihtgrupile fokuseerida – riigil on piiratud ressursid ja meil ei ole võimalik kõigile toetusraha jagada –, me adresseerime oma sõnumi väga selgelt: me aitame kõige suuremat sihtgruppi, kellelt on võimalik kõige rohkem rahvaarvu kasvatamise mõttes abi saada.

Nagu ma mainisin, kahelapselistest emadest 60% soovib uuringute järgi saada kolmandat ja neljandat last, aga ainult 30% saab. Need takistused, mida me näeme, jagunevad laias laastus kaheks: on majanduslikud ja kultuurilised barjäärid. Siit juba kõlas läbi, et ühe- ja kahelapselistel peredel väga suurt majanduslikku tagasilangust ei ole, aga alates kolmandast lapsest hakkab pere majanduslik heaolu, hakkamasaamine või toimetulek kannatama. Riigina me peame võtma eesmärgiks selle, et me eemaldame riski, et kui pere saab kolmanda lapse, siis langeb tema majandusliku hakkamasaamise võime. Selle riski eemaldamise nimel me saame tööd teha. Rahasummad ei ole väga suured, sellepärast et õnneks või kahjuks on meil kolmelapselisi peresid arvuliselt väga vähe, ehk iga euro, mis me sinna suuname, ei nõua kokku võttes väga suurt rahakotti.

Lihtsalt mõned näited. Seesama 300-eurone lapsetoetus on väga hea algatus. Ma sain selle eest liisida omale suurema bussi, millega lapsi vedada, kui mul kolmas laps sündis. See 300 eurot kuus on väga praktiline, sest liising on umbes samas suurusjärgus. Aga kui mul või kellelgi teisel neljas laps sünnib, siis on vaja suurem korter rentida, jne. Praegu see lisatoetus kolmandast lapsest järgmise puhul ei rakendu. Samuti ei ole see seotud inflatsiooniga ehk kui me hoiame seda 300 euro tasemel, siis kümne aasta pärast on see lastele kommiraha.

Teiseks, lasteaiatasu. Need on lihtsad, aga väga ilmekad näited, sest need mõjutavad minu rahakotti ja ka kõigi teiste paljulapseliste vanemate rahakotte. Ma lugese kokku, et ma maksan kümne aastaga lasteaiakohtade eest umbes 10 000 eurot. Neli last käivad kokku 15 aastat lasteaias ja mul on vaja kuskilt võtta 10 000 eurot. Samas saavad nad koolis ja ülikoolis käia tasuta. Jällegi, väga lihtne: kui me ei jõua kõikide laste lasteaiakohti kinni maksta, maksame siis kinni kolmandate-neljandate laste lasteaiakohad.

Järgmine näide: koduhoiutoetuse loomine kuni lapse kolmanda eluaastani. Ma olen esimesed 18 kuud õnnelik kodune isa, aga siis saab toetus otsa. Mul on võimalik valida, kas ma saadan lapse sõime – mis juba nime poolest kõlab väga hirmsalt –, mu naine jääb koju, mis tähendab seda, et pere sissetulek langeb, või ma ise jään koju ja pere sissetulek kohe kukub. Ehk seesama majanduslik tegur hakkab laste saamist pidurdama. Vanemad, kes ise kodus lapsi kasvatavad, ei peaks võib-olla ühe lapse kasvatamise eest toetust saama, aga kahe lapse puhul võiksid juba saada. See ei pea loomulikult täispalk olema. Aga kui ma saadan oma lapse sõime, siis sõimekasvataja saab ju riigi käest toetust. Miks ma seda otse ei võiks saada?

Kogu maksupakett on väga lihtsalt siinse saali kontrolli all. Kui ma vaatan oma tuludeklaratsiooni ja maksutagastust, siis ma avastan, et koolituskuludelt tagasi saadavale rahale on pandud maksimumlimiit. Ma ei tea isegi, mis see summa on, aga see ei ole seotud laste arvuga. Kui ma kasvatan ühte last, on mul üsna väikesed koolituskulud. Kui ma kasvatan nelja last, siis ma korrutan selle neljaga, pluss tahaks ise õppida ja ka naine tahaks õppida. Jällegi, koolituskuludelt maksu mahaarvamine peaks olema seotud laste arvuga, mis aitaks eemaldada neid majanduslikke tõkkeid.

Hea näide Soomest: haige lapse hoidja maksuvabastus. See tähendab, et kui ma olen töönimene – mu laps ei ole 18-kuune, vaid viie-, kuue- või kaheksa-aastane – ja mul on vaja koju lapsehoidjat, selleks et

ma saaks kuskile komanderingusse minna, siis mult ei nõuta makse selle lapsehoidja palgalt või tasult. Riik annab maksusoodustust, selleks et üks inimene saaks tööd teha ja teine saaks aidata, et laste haigused ei oleks vältimatu löök tööinimestele ja nende karjäärile. Ma olen küll praeguses eas nautinud seda, et ma saan poolteist aastat kodus olla, aga siis ma tahan jälle Eesti majandusse saja või saja kahekümnega panustada, mida mul on tuleval sügisel ja talvel väga raske teha.

Teine pool nendest piiridest, millest ma räägin, on kultuurilised. See kõlab võib-olla natuke pehmema, aga meil on vaja saada enda ja teiste inimeste mõtetesse arusaamine, et normaalne ja tugev Eesti pere on selline, kus on kolm kuni viis last. Ma ei tea, kust on tulnud see kahe lapse ja Mustamäe korteri teema. Tegelikult ma kahtlustan, et ma tean, kust see mõte on tulnud – nõukogude ajast. Aga kui ma vaatan oma vanavanemate põlvkondi, siis tollal oli täiesti loomulik, et peres oli kolm, neli või viis last. See ei olnud ainult põllumajandusega seotud, see oli ka kultuuriline hoiak, et tublis peres ongi palju lapsi. Nii et see on ka inimeste mõttemaailmas kinni, mis jällegi pidurdab laste saamist. Kui ma vaatan oma sõpru-tuttavaid, kelle peres on kaks last, siis nad tunnevad ennast päris hästi: kaks kohustuslikku kükki on tehtud ja ühiskond tolereerib seda, see on okei.

Võtame veel väiksed asjad, näiteks raamatud. Kui ma loen lastele õhtujuttu, siis seal räägitakse Käru-Kaarlist, kes on üksik laps, kellel on haige vanaema ja üksikema. Tegelikult on see väga huvitav lugemine, aga lapsel tekib peas mõte, et üks laps on okei. Kui me vaatame näiteks "Kevade" raamatut, siis seal on kõik ühelapselised pered. Kui natuke mõelda, siis meenub, et Teelel vist oli õde ja veel oli seal see imelik Kiire perekond, kus oli kolm totakat last. Inimestele pannakse see mõte juba väiksest peast, maast madalast, pähe. Ja kui ma loen lapsele ette raamatut, kus on viis last, siis hakkab minu oma küsima, miks meil ainult üks laps on, ma tahaks ka nelja-viit õde saada.

Võtame n-õ perepaketi. Kui ma lähen lastega spaasse puhkama, siis on seal väikses tekstis kirjas, et osta perepakett: pere on kuni kaks last. Kas kolm ja neli last tähendab siis väärastunud peret? Meil on EAS, kes saab korraldada ettevõtluskonkursse jms. Paneme seadusesse kirja, et väärastuda ei tohi. Kas ma tohin veel kaks minutit lisaaega paluda?

11:50 Aseesimees Kalle Laanet

Kaks minutit lisaaega, palun!

11:50 Isade Foorumi eestvedaja Taavi Tamkivi

Aitäh! Kodulaenu võtmine pankadest. Kui suurpere tahab laenu võtta, siis tema sissetulek inimese kohta tuleb palju väiksem kui väiksel perel. Meil on olemas KredEx, kes võiks tagada neid laene samamoodi, nagu omal ajal maksti kinni üliõpilaste laene. Anname pankadele riikliku tagatise, et pangad julgeksid anda suurtele peredele uut kodulaenu, selleks et nad saaksid osta korteri, kuhu nad elama mahuvad. Laste arvu sidumine üleüldise edu kuvandiga. Ma olen seda paljudelt paljulapselistelt, lasterikastelt isadelt uurinud. Nad tunnevad, et nad on praegu rikkamad kui siis, kui neil oli vähe lapsi. See ei ole kindlasti ainult majanduslik rikkus, see on ka vaimne ja ühiskondlik rikkus, mida nad tunnevad. Aga kuidas viia seda teadmist ühiskonda laiemalt? See on asi, mida ei pea tegema ainult Riigikogu, seda saame ka ise lasterikaste isadena teha.

Kokku võttes tahan öelda, et meie eesmärk ei ole kellelegi laste ostmine, mis on täiesti jabur mõtlemine. Meie eesmärk on kahelapseliste perede puhul eemaldada need piirid, mis takistavad neil kolmanda lapse ja rohkemate laste saamist. Siin ei ole tegelikult ühte konkreetset võlu- või hõbekuuli, aga on terve rida väikseid asju, mida me saaksime teha: on need seadusmuudatused, on need määrused, on need maksutagastused, mis iganes. Kogu eelarve mõttes ei ole see meeletu kulu, sinna kulub vähem kui meie idapiiri ehitamisele, mis on ka loomulikult oluline.

Aitäh jälgimast ja kaasa mõtlemast! Juhuslikkusest ja õnnest, mida siin enne mainiti – varsti tulevad jaanipäev ja jaaniöö –, on loomulikult natuke abi, aga tegelikult on meil vaja päris otsuseid ja riigimehelikku mõtlemist, mis aitaksid sündimust parandada. Aitäh!

11:51 Aseesimees Kalle Laanet

Aitäh, austatud härra Tamkivi, meile oma kogemuse edastamise eest! Teile on ka küsimusi. Tarmo Kruusimäe, palun!

11:52 Tarmo Kruusimäe

Tänan, hea istungi juhataja! Hea ettekandja! Mina olen jaaniöö laps, sündinud aprilli alguses. Ma küsin, milliseid konkreetseid meetodeid peaks riik ette võtma, et laste arvu suurendada.

11:52 Isade Foorumi eestvedaja Taavi Tamkivi

Ma lugesin tegelikult mitu tükki ette ka, aga need meetodid ei ole lineaarsed. Me räägime ikkagi lasterikaste perede loomisest. Me ei räägi sellest, et meil on vaja nullist ühte saada või ühest kahte saada – see, nii palju kui mina andmetest aru saan, toimib hästi. Meil on vaja kahest kolme saada ja kolmest nelja saada. Maksupoliitika, otsesed toetused ja soodustused – see ongi see, mida me teha saame. Need on väga konkreetsete asjad, mida riik saab ette võtta, näiteks laenu tagamine. Üks näide on see, kui lasterikas pere läheb maale elama. Eesti maapiirkondades väljaspool Tallinna on sündimus positiivne, suurlinnades negatiivne. Kui pere läheb maale elama, siis tahab ta maamaja kordategemiseks pangast laenu saada, aga talle ei anta seda. Need on väikesed asjad. Siin ei ole ühte konkreetset lahendust, aga on rida väikeseid asju, mida ma võin hakata tegelikult kümnete kaupa kirja panema.

11:53 Aseesimees Kalle Laanet

Martin Helme, palun!

11:53 Martin Helme

Aitäh, lugupeetud asespiker! Hea ettekandja! Me oleme enam-vähem samas klubis: minul on viis last. Sündimus ja iive on minu meelest ainsad asjad, millest me peaksime rääkima, kui me räägime rahvastikukriisist väljatulemisest. Kui me hakkame siin arutama immigratsiooni või midagi muud, siis me räägime sisuliselt rahva väljasuremise kiirendamisest või millestki sellisest. Aga kui me räägime iibest, siis üldiselt keskendutakse naistele. See on väga tänuväärne, et täna on meil siin ka üks isa, ühe suure pere isa. Ma tulen tagasi selle kultuurilise väärtusruumi juurde. Meil on minu meelest selline tabu, et mehed justkui ei tohiks rääkida sündimusest või sünnitamisest. Kuidas me seda tabu kummutada saaks?

11:54 Isade Foorumi eestvedaja Taavi Tamkivi

Eks see ongi minu- või teiesuguste meeste väljaütlemise teema lihtsalt, isikliku eeskju näitamine ühiskonnas, mis on väga oluline. Näiteks seegi, et ma olin nõus tulema siia rääkima. Ma küll palusin oma abikaasal ka siia tulla, aga ikkagi sooviti, et meesterahvas tuleks ja räägiks. Ma ei tea, kas minu sõnad on siis kuidagi tähtsamad kui naisterahva sõnad. Aga võiks ühiskonnas iseenesest lasterikaste isade olemasolu kui sellise välja tuua. Meil ongi sadu või tuhandeid isasid, kellel on palju lapsi, kes saavad elus hästi hakkama ja kes naudivad seda, et neil on palju lapsi. See ei pea olema meediakampaania, aga see peab olema samamoodi teadlik inimeste ette tulek, nagu meil on muud mõjgrupid.

See isikliku eeskju jagamine on minu ja väga paljude sõprade puhul toiminud väga-väga lihtsalt. Kui kümme aastat tagasi oli kellelgi kolm last, siis vaatasin, et ta on natuke imelik. Aga kui ümberringi oli juba kõigil sõpradel kolm last, siis vaatasin, et kuidas mul ainult kaks on, mingi imelik olen või. Sellesama sotsiaalse fooni loomine ei toimi mitte ainult minu puhul, vaid kõigi teiste puhul ka. Kui ühiskonnas on teisi inimesi, kellel on palju suurem ja palju ägedam perekond, siis ma tahaks ka nende hulka saada, seepärast et ma näen, et selline ongi väärtuslik eluviis.

11:55 Aseesimees Kalle Laanet

Tanel Talve, palun!

11:55 Tanel Talve

Aitäh, lugupeetud juhataja! Hea ettekandja, kõigepealt suur tänu väga asjaliku ettekande eest, eriti just nende lahenduste väljapakumise eest! See on alati väga tänuväärne tegevus, sest probleeme oskab igaüks loetleda, aga lahendusi on teinekord vähe. Mulle meeldis väga teie ettekande see osa, kus te ütlesite, et ei ole ühte suurt asja, mida tehes kõik korda saab, vaid on rida väikeseid asju, mida peaks tegema. Ma olen ise tähele pannud, et lastega peredel, eriti nendel, kes maal elavad, on üks suuremaid

probleeme liikumasaamine. Mul on selline intrigeeriv küsimus: kas te võite öelda – te olete ka ise praegu taksojuht oma lastele –, kas ja kuidas oleks üleüldse lasterikkal perel maal elades võimalik ilma kahte seitsmekohalist autot pidamata hakkama saada?

11:56 Isade Foorumi eestvedaja Taavi Tamkivi

Aitäh! See on väga hea küsimus. Viimased kümme aastat ma olen elanud 40 kilomeetrit Tallinnast, mis ei ole just kõige kaugem ääremaa. Sellest hoolimata ei ole mul võimalik ühistranspordiga kodust välja ja koju pääseda, rääkimata minu lastest. Peres peab tõesti olema kaks või õigemini kolm autot, selleks et logistikat parandada. Praegu käivad diskussioonid sellesama ühistranspordi tasude ja korraldamise üle. Ainuke asi, millest mina puudust tunnen, on see – ma ei taha bussi oma taluhoovi –, et mul oleks võimalik päriselt öelda lastele, et tulge selle ühistranspordilahendusega koolist koju. Ma tahaks, et ma ei peaks iga päev sõitma kaks korda edasi-tagasi Tallinna vahet või ei peaks võtma palgale taksojuhti, selleks et maal elada.

Sellesama paindliku ühistranspordi puudumine on kindlasti üks oluline probleem. Kui maakohtades oleks Taxify, mida ma saaks kutsuda, ja transpordi doteerimine aitaks natukenegi seda kulu vähendada, siis muutuks kindlasti maal elamine ja minu lastega seotud logistika lihtsamaks. Ma saaksin veel rohkem jagada oma edulugu ja teised vanemad suudaksid ka väiksemate kuludega maale elama kolida. See on ju otsene kulu, kui mul on vaja kolme autot ja autojuhti. Paratamatult kõik inimesed ei jõua seda endale lubada. Aga kui on võimalik kasutada paindlikku ühistranspordilahendust, siis on neil ka rohkem võimalusi maal elada ja siin rohkem lapsi saada. See on jällegi üks väga lihtne seos.

11:57 Aseesimees Kalle Laanet

Yoko Alender, palun!

11:57 Yoko Alender

Hea juhataja! Hea ettekandja, aitäh mõistliku ettekande eest! Mainisite vanemahüvitist ja hindasite pere valikuvabadust. Tahan küsida selle teema kohta, et vahel on pakutud riigi sundi isade osaluse suurendamiseks: riigi etteantud 9 + 9 kuud või see nüüd pakutud õnnetu nn lisaisakuu. Kuidas sellesse suhtute?

11:57 Isade Foorumi eestvedaja Taavi Tamkivi

Aitäh! Mina igasugust riigi sundust olukorras, mis iseenesest hästi toimib, vajalikuks ei pea. Oma kogemusest ütlen, et ma ei tunne, et see üks kohustuslik lisakuu või üheksa kohustuslikku kuud kodus paneks mind kuidagi rohkem lapsi saama. Ma ei tea, kas selle taga on mingid poliitilised või rahalised põhjused. Aga kui välismaalt näiteid tuua, siis aeg-ajalt on ikka läbi käinud Rootsi, kus isad peavad poolkohustuslikus korras kodus olema. Ja mis välja tuli? Kui vaadata seda aega, millal isad kodus on, siis eelkõige jahihooajal ja jalka-MM-il. Ütleme nii, et riik saab sellise sundusega tulemusi tekitada. Minugi puhkus kestab üle jalka-MM-i ja ma ka naudin seda, aga mitte sellepärast, et riik ütles mulle ette, vaid ma ise tegin selle valiku. Samamoodi, nagu ma enne rääkisin, oli kolme vanema lapse puhul minu abikaasa kodus ja ma sain rahulikult tööd teha, nüüd on vastupidi. Ma hindan väga seda valikuvabadust, mitte seda, et keegi ütleb mulle, et tee nüüd nii.

11:59 Aseesimees Enn Eesmaa

Priit Sibul.

11:59 Priit Sibul

Aitäh, austatud juhataja! Hea ettekandja, ma tänan optimistliku kõne ja lustliku esinemise eest! Ma tahan ka ühest konkreetsest detailist rääkida. Te ütlesite, et te elate perega esivanemate talus. Mina sain ka kusagil Valgamaal vanaemalt maja. Aga paljudel pole nii hästi läinud. Te viitasite ka, et 2011. aasta rahvaloendus näitab, et maal on suuri peresid rohkem kui linnas. Aga isegi ilma lasteta on pangast raske laenu saada, sest kinnisvara hind maal on nii madal: panga jaoks ei ole seal kinnisvara tagatud sellise väärtusega, et laenu anda. Mida peaks siis tegema, et lasterikkad pered saaksid maal mõnusasti elada ja toimetada? Millised on need konkreetset nüansid, mida meie siin teha saaksime?

12:00 Isade Foorumi eestvedaja Taavi Tamkivi

Aitäh! Siin on põhimõtteliselt kaks lahendust. Üks on seesama otsene riigi tagatis ja toetamine, garanteerimine. Võtame sellesama KredExi. Ütleme nii, et kui kolmelapseline maapere tahab laenu võtta, siis me minimeerime panga jaoks mingeid riske mingi summa ulatuses. Ehk kui see pere jääb tõesti tagasimaksmisega hätta, siis KredEx maksab ise. Tõenäosus, et see pere tegelikult hätta jääb, on palju väiksem, aga finantsinimesena ma tean, et need riskimudelid, mida pangad rakendavad, on ikkagi üsna üldised ja ei võta arvesse spetsiifikat. Nii et esimene lahendus on seesama tagatise andmine. Teiseks saab seadusega, aga võib-olla ka Finantsinspektsiooni kaasates määrusega kinnitada selle, milliseid tululiike võib pank sissetulekuna arvesse võtta. Väga konkreetset võttes: kui ma lähen pangast laenu võtma, siis ma pean näitama oma sissetulekuid, aga panga jaoks ei ole praegu kohustuslik või võimalik sissetulekuna arvestada riigipoolset lapsetoetust. Ütleme, 100 ühe lapse eest, 100 teise lapse eest, 300 kolmanda lapse eest, 100 neljanda eest – ma ei tea, kui suured need summad on – ehk 600 eurot kuus ei ole panga jaoks sissetulek, kuna see on ebausaldusväärne. Mis mõttes? Minu riik maksab mulle 18 aastat järjest toetust, aga panga jaoks see ei ole sissetulek. See on palju stabiilsem sissetulek kui igasugune palgatöö. Ja väga konkreetsete väikeste määrustega saab ette kirjutada, kas riigilt tulnud sissetulekut tasub usaldada. See on küll natuke paradoksaalne, aga täiesti selge on, et tänu sellele lisasissetulekule, mis läheb päriselt ka arvesse, kasvab inimese laenuvõime ja tal on võimalik pangast rohkem laenu võtta. Selle asja lahendamine on puhtalt selle saali võimuses või vähemalt Finantsinspektsiooni teema.

12:02 Aseesimees Enn Eesmaa

Palun, Urve Tiidus!

12:02 Urve Tiidus

Aitäh, lugupeetud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Teie suust kõlasid väga mõistlikud mõtted, neid võiks siin pikalt kiita. Aga me teame ajaloost väga paljusid näiteid, kuidas loominguga on muudetud ühiskonna hoiakuid ja arusaamu. Kõige professionaalsem selles valdkonnas on kahtlemata Hollywoodi filmitööstus, kes näiteks oma filmidega on kardinaalselt muutnud suhtumist politseisse. See ei ole hea võrdlus ega hea näide, aga te tõite siin ka esile vajaduse viia Eesti vaimsesse perekultuuri hoiak, et terves ja tugevas peres on rohkem lapsi. Kuidas te selles kontekstis hindate praegust meedia- ja informuumi – meie enda tehtud filme ja kogu niisugust maailma –, mis meid, sh noori, iga päev mõjutab? Kui hästi see mõjub sellele vaimsele kultuurile või mis peaks muutuma?

12:03 Isade Foorumi eestvedaja Taavi Tamkivi

Aitäh! Ma saan jällegi jagada enda emotsiooni. Ma ei ole väga suurt uuringut sellel teemal teinud, aga ma ei ole ausalt öeldes märganud, et seda perekesksust väga palju rõhutataks. Mul liikus mõte kohe "Tõe ja õiguse" ekraniseeringu teemadele, kui see lõpuks ikka välja tuleb. Kirjandusest, raamatutest, me teame, et seal oli palju lapsi – Tammsaare kujutatud peres oli neid ikkagi hulgi. Huvitav, kuidas neid nüüd filmis esile tuuakse: kas need lapsed on niisugused nurgatagused mustad põngerjad, kes seal ringi jooksevad, või on nad tegelikult elu õied? Loomulikult me ei saa loomingut tootvatele inimestele ette kirjutada, et te peate kohustuslikus korras mingid asjad sisse kirjutama. Samas me saame neid premeerida ja kuulutada välja selliste kultuurisündmuste konkursse – muinasjutud, raamatud, filmid, teatrietendused, mis iganes –, mis keskenduvad laste arvu propageerimisele. Mõtlen nii laste kui ka täiskasvanute teatreid. Ma ei ole näinud, et sinna oleks väga selgelt seda suurte perede kultuuri sisse toodud. Ma arvan, et me võime ministriumide kaudu päris edukalt seda suhtumist suunata. See kõlab võib-olla natuke pahatahtlikult või alatult, aga see oleks ju õige asja hüvanguks. Me ei sunniks kedagi, me lihtsalt muudaksime inimeste arvamust. Kui meil oleks uskumus – kõik filmid ja raamatud räägiksid sellest –, et peres ei ole ühtegi last, siis oleks meie sündimus kindlasti veel madalam, kui see praegu on. Nii et see on igati õige asi, millele keskenduda.

12:04 Aseesimees Enn Eesmaa

Heljo Pikhof, palun!

12:04 Heljo Pikhof

Aitäh, austatud ettekandja! Mu küsimus on selline: mida on teile lastega kodus olemise aasta emotsionaalselt andnud? Kas te tunnete suuremat lähedust lastega ja kuidas on see mõjunud peresuhetele? Ootan vastust.

12:04 Isade Foorumi eestvedaja Taavi Tamkivi

Aitäh! Jah, kindlasti. Ma olen oma väiksema lapsega, tütreaga – numbriliselt on seda raske mõõta – oluliselt-oluliselt lähedasem kui poegadega selles vanuses. Kui laps on toas pörandal ja näeb enda ees isa, siis ta pigem jookseb minu kui ema sülle, mida varem poistega kunagi ei juhtunud. Ma eeldan, et see on nii puhtalt tänu sellele, et ma olen kodus olnud. Ja minu suhtumine temasse on samasugune, lapsi on raske järjekorda panna, aga ma tõesti tunnen – ei tea, kas sellepärast, et hakkab vanaks jääma või lihtsalt tänu kodus olemisele –, et ma võtan tüdrit kuidagi palju südamlikumalt. See on äge tunne ja sellepärast on mul hästi hea meel, et ma olen selle aasta kodus veetnud. Lapse arengu jälgimisel on palju väikseid detaile. Ütleme nii, et kui inimene 35-aastaselt enam eriti ei arene kuskile suunda, siis nullist esimese aastani on ta areng meeletult kiire. See tähendab iga päev uute asjade nägemist, mis on ilus ja võimas.

12:05 Aseesimees Enn Eesmaa

Priit Sibul.

12:05 Priit Sibul

Mul on veel üks küsimus. Mul on ka neli last, nagu nii mõnelgi siin saalis ja väga paljudel teistel. Te viitasite hästi palju sellele, et me peame rohkematele lastele tähelepanu pöörama, aga te ei pidanud vastama küsimusele, mida öelda neile inimestele, kelle arvates esimene ja teine laps on ka olulised või vähemalt sama olulised. Ja teine küsimus on selline. Kumb on teie arvates selle probleemi puhul olulisem: kas see n-ö emotsionaalne ja kultuuriline arusaam, et ühes normaalses peres on kaks last, või majandusliku toimetuleku raskused, kui need kaks kaalukausile panna?

12:06 Isade Foorumi eestvedaja Taavi Tamkivi

Aitäh! Loomulikult on ka esimene ja teine laps tähtsad. Keegi ei ütlegi, et ei ole. Aga ütleme nii, et riigina me peame tegutsema seal, keskenduma sellele ja ressursse panema sinna, kus on n-ö turutõrge, samamoodi nagu on Saaremaa laevade dotatsiooniga. Esimene näide, mis pähe tuleb: Tallinna-Tartu bussiliini me ei pea doteerima, kuna seal on piisav turunõudlus. Samamoodi ma näen, et esimeste ja teiste laste sündimus võiks loomulikult kõrgem olla, aga seal ei ole põhiline turutõrge. Kui me vaatame seda graafikut, siis põhiline turutõrge tekib seal: peale teist last kukub sündimus järsult. Kui meie riigil on piiratud ressursid, siis me peame neid ressursse suunama sinna, kus mõju on kõige suurem – see on see mõte. Kindlasti ei ole minu sõnum see, et esimesed või teised lapsed oleksid kuidagi vähem tähtsad. Mingi protsent inimesi ei saa lapsi bioloogilistel põhjustel, mingi protsent inimesi jääbki ühe lapse peale, näiteks üksikemal on väga raske rohkem lapsi saada. On väga ratsionaalseid põhjusi, mis selle valdkonna maksimeerimist piiravad.

Küsimuse teine osa oli seotud ... (Hääl saalist.) Kui ma peaksin neid järjekorda panema, siis 60% on majanduslikud ja 40% kultuurilised põhjused, aga veel kord: majanduslikud pidurid ei ole nii suured, et nad domineeriksid. Tähtis on ka see kultuuriline hoiak, seesama, mida ma ise olen oma elu jooksul tundnud. Nii kaua, kui ümberringi oli üks laps või kaks last, siis mulle tundus see ka täitsa okei, aga siis hakkas kommuuni tekkima rohkem lapsi. Suvalisel nädalavahetusel tulid mulle kahe sõbra pered külla ja selle tulemusena oli juba 15 last ümberringi. Selline hoiak on tore, see on äge. Kui mul ei oleks neid paljulapselisi sõprade peresid ümber, siis ma ise tunneksin ka ennast mingi imelikuna. Selles mõttes on kultuurilise hoiaku osatähtsus ja olulisus suuremad, kui tihti peale ette kujutatakse.

12:08 Aseesimees Enn Eesmaa

Austatud Taavi Tamkivi, suur aitäh teile ettekande ja küsimustele vastamise eest ja tervitage kindlasti oma abikaasat! Riigikogu nimel tahan öelda, et teid ei kutsutud siia mitte sellepärast, et teie abikaasa ei saaks siin olla ja rääkida, vaid ma olen aru saanud, et tänase ürituse organiseerijad tahtsid näha ka mehelikku, isa vaatepunkti sellele teemale. Veel kord aitäh!

Head kolleegid, tuletan teile meelde, et selle olulise küsimuse Riigikokku ja suurde saali toojate ettepanek on selline, et fraktsioonide esindajad saaksid kõne pikkuseks kuni viis minutit. Täna istungi alguses sai see läbi räägitud ja ka otsustatud, ma lihtsalt tuletan teile meelde. Ja ütlen ette, et juhul, kui see arutelu läheb pikemaks – teil kõigil on võimalik rääkida –, siis me teeme kella ühe paiku veel ühe hääletuse, kas me töötame kella kaheni. Kell on praegu 12.09.54 ja me läheme läbirääkimiste juurde. Palun, Martin Helme!

12:10 Martin Helme

Lugupeetud asespiiker! Head kolleegid! Head ettekandjad! Kuna aega on vähe, siis ma räägin oma põhilised mõtted, mis selle arutelu käigus on tekkinud, võimalikult kokkuvõtvalt ära. Tulen uuesti tagasi selle juurde, millest ka Mart Helme rääkis – kui me räägime rahvastikukriisist Eestis, siis on kõige olulisem see, et me ei unustaks ära, et me räägime eesti rahvusest. Vähemalt meie erakonda ei huvita absoluutselt abstraktne rahvastik, meid huvitab eestlaste arvu ja osakaalu suurendamine Eestis. See peaks olema meie kõigi eesmärk – eestlaste arvu ja osakaalu, mitte lihtsalt rahvastiku suurendamine. Ja see annab meile kogu probleemi edasisel käsitlemisel ka väga lihtsa, väga selge võtme: me peame rääkima sündimusest ning me peame rääkima immigratsioonist ja ka emigratsioonist ehk rahvastiku rändamisest. Kõik need lapsed, keda me siia tahame, et nad Eesti peredesse sünniks, peaksid siin ka üles kasvama ja siia Eestisse jääma. Ma ei räägi sellest, et nad ei võiks kusagil välismaal õppimas ära käia, ma räägin sellest, et nad elaksid üldiselt oma elu Eestis.

Viimasel ettekandjal oli slaidil väga ilus n-ö rahvastiku kaal ja ta näitas hästi lihtsalt piltlikustades ära, kuhupoole me kaldu oleme. Täpselt nii palju, kui meil on ilma lasteta perekondi või naisi, peaks meil olema neljalapselisi. Siis oleks meil keskmine kaks last. Täpselt nii palju, kui meil on ühelapselisi perekondi või naisi, peaks meil olema kolmelapselisi. Praegu on selge, et meil on ilma lasteta naisi rohkem, kui meil on nelja või rohkema lapsega naisi, ja meil on ühelapselisi rohkem, kui meil on kolmelapselisi. See tähendab seda, et meil peaks olema väga selge loosung või üleskutse kõikidele Eesti peredele: üks laps juurde! Tehke üks laps veel koju juurde, et tuleks ka kolmas ja neljas laps. See on väga lihtne ülesandepüstitus Eesti riigile. Kui me tahame, et eestlaste arv – ärme räägi siin praegu üleliigsest unistamisest – väga järsult ei kukuks, siis meil peaks kindlasti aastas sündima üle 15 000 lapse. Tegelikult peaks eesmärk olema 20 000 last aastas. Kuidas me selleni jõuame? Loomulikult me jõuame selleni siis, kui peredes olevate laste arv kasvab.

Jah, majanduslikud hoovad on ka tähtsad: oma kodu saamine ja see, et sa ei kukuks vaesusrisiki, kui sul lapsi juurde tuleb. Siin on väga praktilisi näiteid. Minul on seitsmekohaline auto ja kui me kogu perega kuhugi sõidame, siis ei ole seal ainsatki vaba kohta – hea, kui kohvid ära mahuvad. Suurtel lastega peredel on sellised lisakulud, ühe- ja kahelapselised isegi ei tule selle peale. Aga ma ütlen, et majanduslikest argumentidest veel tähtsamad on väärtused: kultuur on poliitikast ülesvoolu ja kultuur on ka majandusest ülesvoolu. Ehk kui me mingid väärtused kultuuris ära mürgitame, siis me enam poliitikas ja majanduses puhast vett juua ei saa. Selle tõttu on ülioluline püsida traditsiooniliste pereväärtuste ja traditsiooniliste soorollide juures. Üliolulised on ema ja isa eeskuju ning see, et on vanavanemad. Perekond peaks olema inimestele esmane tugivõrgustik, et sul on tädid ja onud, kellega sa läbi käid, ning vanaemad ja vanaisad, kes tulevad sulle appi ja annavad sulle kooli lõpetamise puhul raha arvuti ostmiseks või millekski muuks. See on ülioluline ja esmane tugivõrgustik.

Ja kui me räägime rahvastikust ja sündimusest, siis ei saa jätta aborditeemast rääkimata, muidu jääb pool probleemi puudutamata. Ma ei räägi sellest, et me hakkame Eestis aborti ära keelama. Ma räägin sellest, et tuleb küsida, kuidas vähendada sündimata laste hävitamist Eestis. Igal aastal hävitatakse Eestis 40% lastest. Kui nad kõik sünniks, ei oleks meil iibekriisi. Nii lihtne see ongi. Nüüd veel paar sõna, mul on 50 sekundit aega. Ei, me ei räägi sellest, et tuleks sundida inimesi sünnitama – absoluutselt mitte. Ei olegi vaja, et kõik inimesed sünnitaksid. Sõgedad feministid või hoorajäägriitest suhtevõimetud sugumürsud ei peagi oma geene edasi andma. Me räägime nendest inimestest, kes ei taha lapsi ja kes tahavad elada teismelise elu 50. eluaastani. Ärge küsige pensioni ja ärge tahtke haigekassat, kui te enam tööl ei käi! Valikud peavad igale inimesele jääma. Aitäh!

12:14 Aseesimees Enn Eesmaa

Tuletan veel ka seda meelde, et probleemkomisjoni ettepanekul esinevad kõigepealt fraktsioonide nimel sõnavõtjad. Sellest loogikast lähtudes Monika Haukanõmm Eesti Vabaerakonna fraktsiooni nimel, palun!

12:15 Monika Haukanõmm

Härta juhataja! Lugupeetud ettekandjad! Head rahvaesindajad! Meile meeldib tihti öelda, et Eesti vajab igat last, ja kuuleme meiegi seda siin saalis päris tihti. Selle tõenduseks me räägime valdavalt vanemahüvitisest ja lastetoetustest. Vanemahüvitis on kaheldamatult vajalik: see lahendab toimetulekumuresid, kui lapsed on veel väiksed. Lastetoetused on meil tõusnud nii kõrgele, nagu need iial varem olnud pole. Tulemuseks on vaesuse vähendamine, mis on ka väga hea. Kuid kas selleks, et rahvastikuprobleemi ja -kriisi lahendada, piisab ainult universaalsetest rahalistest meetmetest või peaksime me hoopis rohkem rääkima ka nn hinnatud vajaduspõhisest lähenemisest? Jah, otsus, kas saada laps nüüd ja praegu või mitte, on iga inimese, iga perekonna sügavalt individuaalne valik. Kindlasti mängib siin rolli see, kui lapsesõbralikuna konkreetset ühiskonda tajutakse. Kas meie Eesti on lapsesõbralik? Kas ma usun tulevikku? Kas ma usun lähedastelt, perekonnalt, omavalitsuselt ja riigilt abi saamisesse, kui ma olen tõelises hädas ja enam oma jõududega toime ei tule? Kuidas suhtub riik lastesse? Kas Eesti on turvaline elupaik? Kas pere suudab oma lapse või lapsed suureks kasvatada? Kas kodu lähedal on lasteaed, kool, edasiõppimise võimalused? Kuidas on lapse töökohaga tulevikus? Kas tal on võimalik eluaset hankida? Kas need teenused on peredele lähedal või kaugel? Või mis saab siis, kui perel on hoopis mitmekordne hoolduskoormus: lapsed ja vanavanemad? Kas ma suudan tegelikult selle kõigega toime tulla? Ja kas see keskkond, kus me elame, toetab või hoopis pärsib laste saamist? Loetelu oli pikk. Jah, iga väiksemgi detail võib saada määravaks ja seda detailide puslet on vaja näha suures pildis ja tervikuna, et lapsed sünniks. Eesti rahva, keele ja kultuuri kestmine on nii keskne ja tähtis küsimus, et seda peab siin Riigikogu suures saalis arutama vähemalt korra aastas ning ma loodan südamest, et tänane arutelu on üks paljudest eelseisvatest. Arutelud rahvastiku püsimise ja arengu üle ning selle teema riigi kõrgeimaks prioriteediks seadmine on kõige alus. Kuid tõehetk saabub alles siis, kui sõnadelt asutakse ka reaalsele tegudele: kui iga poliitika, mitte ainult harjumuspäraselt laste-, pere-, sotsiaal- ja hariduspoliitika, vaid ka näiteks eelarvepoliitika, keskkonnapolitiitika, majandus- ja maksupoliitika ning regionaalpoliitika on suunatud just selle eesmärgi täitmisele. Ja meie tegevus peab olema järjekindel, mitte olema nagu tõmbetuultes, kui koalitsioon muutub või toimuvad valimised. Me vajame kokkulepet ning arusaamist kõigil tasanditel. Meie tegevusel olgu üks eesmärk: ennekõike inimene, eriti iga laps, on meile tähtis, lausa kulla väärtusega, sest tõeline rikkus on lasterikkus. Ehk õnn on lastes ja tugevates perekondades. Armastame ju tihti küsida endalt seda küsimust, miks on soomlased maailma õnnelikkuse edetabelis esimesed ja meie alles 70. kohal. Inimese teeb vabaks ja õnnelikuks see, kui tal on turvatunne, usk tulevikku ja oma riiki, ja lõpliku õnne toovad perre lapsed. Kuid selleks tuleb hoida oma inimesi ja kujundada Eesti just selliseks riigiks, kus meil kõigil on mõnus olla ja igaühel hoolitakse. Jah, perekond on meie turvavõrk, kuid ka side eesti keele ja kultuuri hoidmiseks. Elu on tervik, kus elu varasemates etappides tehtud otsused mõjutavad meie järgmisi valikuid. Meie inimeste haritus ja tarkus koos talupojamõistusega on tihti hea alus tarkade otsuste tegemiseks, kuid selleks on vaja lastele nende varastest eluaastatest peale näidata õiget suunda, jagada teadmisi, neid õpetada, võttes arvesse nii elukogemust kui teadust ja tõendus põhjust. Ainult nii saame me kujundada suhtumist, suunata neid targemate ja tervislikumate valikute juurde ning meie baasväärtused ja -hoiakud on hoitud ja kaitstud. Mina usun Eestisse, kus lapsed on hoitud ja oodatud ning nende lapsepõlv on kaitstud ja õnnelik. Ma usun ka sellesse, et mingist hetkest tõesti ei vaadata enam imelikult neid perekondi, kus on rohkem kui viis last, vaid vaadatakse neid hoopis rõõmsa, sõbraliku ning toetava pilguga. Mis oleks, kui me lepiksime kokku, et tegutseme iga päev selle nimel ja viime Eesti Euroopa viie kõige lapsesõbralikuma riigi hulka, kus väärtustatakse nii lapsi kui perikesksust? Aitäh!

12:20 Aseesimees Enn Eesmaa

Yoko Alender Eesti Reformierakonna fraktsiooni nimel.

12:20 Yoko Alender

Hea juhataja, kolleegid ja loodetavasti ka hulk vaatajaid ETV vahendusel! Selle tänase arutelu üks probleeme on see, et me hüppame justkui hästi laialt metatasandilt, riigi keele ja kultuuri juurest üksikisiku tasandile, lausa isikliku autokohtade arvu juurde näiteks. Selles peitub teatav risk. Vähemalt minul tekib natuke võõristuse tunne, kui me püüame kuidagi niimoodi rahvastikupoliitikat välja lõigata. See on ju tegelikult fakt, et iga meie otsus siin mõjutab neid küsimusi. See peaks olema täiesti loomulik

iga Riigikogu liikme ja iga eestlase jaoks, kes oma elu seab, et kõik meie otsused mõjutavad meie rahvastikku.

Kas riik saab tegelikult sekkuda sellisesse väga isiklikku pere vabadusse, nagu seda on otsus last või lapsi muretseda? Siin tuleks eelistatult öelda hoopis "lapsi rõõmutseada", nii nagu on pakkunud professor Rein Veidemann. Mina arvan ja ka Reformierakond on seisukohal, et kindlasti on see isiklik otsus, millesse ei tuleks liigselt sekkuda. Küll aga saame loomulikult oma otsuseid tehes usaldusväärselt riiki üles ehitada ja sedasama peresõbralikku keskkonda luua.

Räägime nüüd põhiseadusest, mida siin on ka täna korduvalt tsiteeritud. Minul on ka kohustus selle probleemkomisjoni töös osaleda ja minu hinnangul tuleks meil siin Eestis, kus rahvaarv senise kahanemise asemel juba neli aastat kasvanud on, mõelda selle peale, mida teha, et elukvaliteet paraneks. Seega ma arvan, et tegelikkuses ei ole päris õige ainult sellele laste arvule keskenduda. Ma arvan, et arusaadavatel põhjustel tuleb meil ka sisserände teema, see tee ette võtta ja need küsimused läbi arutada. Kindlasti on sisseränne teema, mis maailmast ei kao, ja ma arvan, et ka Eestist mitte. Nüüd aga sellest, kui lapsi vaadatakse kui tulevase maksumaksjaid – räägime natuke haridussüsteemist. Kindlasti on panustamine teadus- ja arendustegevusse üks koht, mille abil saab tegelikkuses kvaliteeti juurde tuua. See on koht, kus me oleme võlgu. Me oleme öelnud, et 1% SKT-st tuleks panustada, et meil oleksid kõrgemad palgad ja targemad töökohad. Sellega tuleb kindlasti jätkata.

Lähem nüüd veel rohkem kooli juurde. Ütlesin, et me kasvame juba neljandat aastat, aga me kasvame tagasipöörduvate eestlaste arvel, ka endise Nõukogude Liidu aladelt tulevate laste arvel, kes lähevad Eesti vene kooli. Ehk mida on inimarengu aruandes soovitatud, mida me oleme ise korduvalt välja toonud? Ühtne haridussüsteem on kindlasti üks järgmine suur samm, mille abil me saame kõiki oma lapsi rohkem väärtustada, pakkuda neile võrdsemaid võimalusi. Edasi, KiVa ehk kiusamisvastane ennetusprogramm peaks muutuma püsivaks. See peaks olema iga kooli argipäev, mille eest riik hoolitseb. Kindlasti tuleb samamoodi arendada kõiki n-õ inimlikke oskusi, sest just nimelt nendest sotsiaalsetest oskustest algavad ka vanemlikud oskused. Sealt saab iga inimene selle aluse, et luua turvaline kodu, kuhu võiksid tulevikus lapsed sündida, ja et ta ka ise nende laste kasvatamisega hakkama saab.

Toetustest. Kindlasti on vanemahüvitis ja väga täpselt sihitud kolmanda lapse toetus see tee, mida mööda minna. Universaaltoetused ei ole kindlasti sama tõhusad, kui me räägime siin mõjutamisest, millest minu meelest komisjoni esinaine liigagi palju rääkis. Ühesõnaga, ma arvan, et see on iga pere otsus, ja me jääme selle juurde.

Lõpetuseks veidi ka usaldusest riigi vastu, mis on üks oluline komponent otsustamisel, kas inimesed lähevad suurema pere poole või mitte. Kas see, mis meil praegu toimub, loob usaldust? Eurobaromeetri uuring näitab, et viimase aasta jooksul on neljandiku võrra kahanenud nende eestlaste hulk, kes arvavad, et meie riik on õigel teel. Ümbrikupalgad kasvavad ja riik on hakanud ise okupatsioonikahjusid n-õ kompenseerima. Samamoodi on arusaamatuks muutunud maksusüsteem, mida mainis siin ka üks eelkõneleja. Ma arvan, et see kõik ei ole mitte seda usaldust suurendanud.

Aga päris lõpetuseks: iga laps on võimalus muuta maailma paremaks. See võimalus on meil kõigil, kes me lapsi kasvatame, õpetame, treenime, ravime, hooldame. Iga meie liigutus, iga meie eeskuju on võimalus seda maailma paremaks muuta. Ja siit minu tänu nendele kõigile, kes sellega tegelevad. Aitäh!

12:26 Aseesimees Enn Eesmaa

Tuletan meelde, et me leppisime kokku, et ettekanded on selle pikkusega, nagu nad olid, aga sõnavõttud on kuni viis minutit. Priit Sibul, palun!

12:26 Priit Sibul

Austatud juhataja! Head kolleegid! Mul on väga hea meel, et me oleme tänase aruteluni jõudnud – selle eest tänud probleemkomisjoniile. "Rahvastikupoliitika põhialused" on väga laiapõhjaline ja mitme haruga dokument. Mina ise oleksin soovinud rohkem keskendumist kõige olulisemale, s.o sündimusele, aga rohkem ma seda dokumenti kritiseerida ei plaani, sest tema väärtus on selles, et ta on olemas ja teda saab tulevikus ainult paremaks muuta. Ma väga loodan, et see on erakondadeülese platvormi loomise aluseks, et tuua sündimuspoliitika teiste poliitikate keskmesse ning päevapoliitilistest kaklustest kõrgemale. Ma olen veendunud, et suudame eri erakondadega selle ühisosa leida ning kokkuleppe saavutada, sest mis võiks olla veel tähtsam kui rahvastikupoliitika, nagu kirjutasid 24. märtsil kümme riigi kestlikkuse teemal varemgi sõna võtnud inimest Postimehes.

2005. aastal aga kirjutas professor Taagepera loo "Demograafiline vetsupott". Ta ütles, et vajaksime hernhuutlaste liikumise sarnast üritust. Selleks, et rahvast taastoota, on vaja 22 000 sündi aastas, aga juba 15 aastat on meil neid alla 15 000. Tõenäoliselt näeme tänavu üle pika aja taas ligilähedalt 15 000 sündi. Probleem on vägagi tõsine ja ma ei tea, kas meil on enam piisavalt aega. Tean aga, et me peame tegutsema, sest on eksitav loota, et tänavune veidi suurem sündide arv meid sellest august lihtsalt välja veab. Nagu professor kirjutab oma loos: "Demograafiline auk on selline auk, mille põhjas on omakorda auk. Nagu vetsupotil."

Me oleme kahjuks juba õppinud leppima 12 000 sünniga aastas, kuigi tegelikult ei tohiks. Sellega ei saa leppida ühiskond tervikuna ega meie siin saalis, sest riiki, keelt ja kultuuri on võimalik läbi aegade kaitsta vaid siis, kui on neid, kes seda teevad ja teha tahavad. Rahvusriigi püsimiseks on tarvis, et meil sünniks lapsi. Rahvastiku- ja sündimuspoliitika on inertsed ja pika vinnaga – mõju ühiskonnas näeme aastate, võib-olla isegi aastakümnete pärast –, aga otsuseid peame tegema täna või tegelikkuses oleks pidanud tegema juba eile. Me peame võimalikult kiiresti jõudma eesmärgini, mille järgi ei ole laste põlvkonnad väiksemad nende vanemate omast. Kuigi Eestimaa on imeline koht laste saamiseks ja kasvamiseks, ainult sellest ei piisa. Maailm on avatud ja väljakutseid palju ning kui sihti ei ole, võib inimene erinevate eesmärkide vahel joostes end ära kaotada. Nõnda võib juhtuda ka riikide ja rahvastega.

Peame perepoliitika meetmeid ja lastega seotud kulusid hakkama käsitlema investeringuna nii perekonna kui riigi tasandil. See on oluline suhtumise muutus. Oluline osa on kindlasti ka meie hoiakute muutusel. Uueks normaalsuseks peaks saama vähemalt kolmelapseline pere. Aga see pole vaid konkreetse pere küsimus: me kõik peame oma käitumises teatavaid korrektiivseid tegema, oma lastele ja abikaasadele tähelepanu pöörama jne. Mida ma silmas pean? Paar lihtsat näidet. Minu abikaasa on mitmel korral rääkinud, et kui ta ühistransporti siseneb või sealt väljub, ühe käe otsas kahe-aastane tirts ja kärus jaanipäeval aastaseks saav poiss, siis selle asemel, et inimesed talle appi tuleksid, hakkavad nad pilguga miskit kusagilt teisest suunast või maast otsima. Ja ta on veel seda öelnud, et need, kes teda märkavad, on tavaliselt kas vene keelt kõnelevad inimesed või ise samasugused, kahe lapsega toimetavad inimesed.

Suhtumise kohta on mul veel teinegi näide. Mäletan, kui sain oma eelmises ametis, maavanemana, korra kõne ühelt kohalikult ajakirjanikult. Ta uuris, miks ei leia maavanem aega tulla kohaliku tantsurühma sünnipäevale, isegi kui parlamendiliikmed on kohal. Ma ütlesin talle, et sõidan lapsega lasteaiast koju, tal on süda paha ning meil on juba kolmas peatus. Tol ajal esindas Kagu-Eestit mitu rahvasaadikut, kes ei pidanud lastele mõtlema. Ajakirjanik vastas mulle siis, et ta ei ole kunagi niimoodi mõelnud. Tegelikult on see ju igaühele iseenesestmõistetav, aga me pole lihtsalt harjunud sellele nüansile mõtlema. Peame seda tegema ühiskonna tasandil, kui soovime, et pere tasandil toimuks mingigi muutus.

Pere- ja rahvastikupoliitika siirded jõuavad kõikidesse valdkondadesse, haridusest pensionini. Kõige olulisem ehk selle maja seisukohalt on see, et peame demograafiat puudutavad otsused siduma lahti valimistsüklist. Iga erakond hoolib sellest teemast ja igas koalitsioonileppes on midagi, mis peaks meid edasi aitama. See on üks meede nelja aasta kohta, mille toimimist me rohkem usume kui kontrollime. 20 aasta kohta tuleb nõnda viis sammu. Tigu on ka kiirem. Mida teha? Kas luua Riigikogu alaline komisjon, mis tegeleks iga-aastase analüüsi ja kursi korrigeerimisega? Kas opositsioon ja koalitsioon suudaks koostööd teha, kui asutaksime peaministri rahvastikubüroo? Üks on kindel: vaja on järjepidevat pingutust. Küsimus on ka, kas me suudame enne valimisi, juba järgmiseks aastaks praegusele kursile hinnangu anda ja samme astuda. Palju rõõmsaid lapsi meile kõigile!

12:31 Aseesimees Enn Eesmaa

Jevgeni Ossinovski Sotsiaaldemokraatliku Erakonna fraktsiooni nimel.

12:31 Jevgeni Ossinovski

Austatud istungi juhataja! Head kolleegid! Sotsiaaldemokraatidel on hea meel, et Riigikogu arutab taas kord laste heaolu ja sündimuse küsimusi. Meie eestvõttel toimus sarnane arutelu siin saalis juba 2013. aastal. Siis ütlesime, et Eesti tuleviku mõttes on lubamatu olukord, mis tollal oli – ligi 60 000 last elas vaesuses või vaesusriskis ja nendest 20 000 elas lausa absoluutses vaesuses. Vaesus teatavasti taastoodab iseend: vaestest lastest saavad hiljem suurema tõenäosusega vaesed täiskasvanud. Madalal sündimusel, nagu ka täna ekspertide suust kuulsime, on õige mitmeid põhjuseid, ent

kahtlemata on üks olulisemaid majandusliku kindlustunde puudumise. Selge on see, et kui lapse saamine suurendab oluliselt vaesusrisiki, siis otsustavad paljud pered lastesaamist edasi lükata.

Sellepärast on mul hea meel, et viimase nelja aasta jooksul on sotsiaaldemokraatide eestvõttel Eesti perepoliitikas saavutatud, ma julgeks öelda, otsustav läbimurre: lapsetoetused on tõusnud, üksi last kasvatava vanema toetuseks on loodud elatisabifond, koolilõuna on tasuta ka gümnaasiumis, riik on hakanud toetama noorte huvitegevust. Seda nimekirja võiks veel pikalt jätkata.

Olulisem on see, et sellel töö on olnud ka reaalsed tulemused. Kui 2014. aastal elas Eestis 9% lastest absoluutses vaesuses, siis aastaks 2016 oli see näitaja langenud pea kolm korda – 3,5%-le. Ka laste suhteline vaesus oli langenud 20%-lt 16%-le. 2017. aasta statistika vaesuse kohta tuleb alles selle aasta lõpus. Kindlasti on laste vaesus veelgi vähenenud, sest just eelmisel aastal hakkasime vääriliselt toetama kolme ja enama lapsega peresid, kus seni oli vaesust kõige enam. Erinevalt enamikust riikidest saame seega öelda, et keskmiselt võttes ei põhjusta laste saamine Eestis enam vaesusse langemist – veel aastal 2014 see nii oli. See on kindlasti oluline saavutus.

Ma tahan rõhutada teadlaste ühest seisukohta, et kuna rahvastikuprotsessid on pikaajalised, peab riik andma ka perepoliitikas pikaajalist kindlust. Seepärast oli mul kahju lugeda hea kolleegi Jürgen Ligi täna arvamuslugu, kus ta kohati täitsa sotsiaaldemokraatliku jutu kõrval kordas taas Reformierakonna ähvardust võtta enamikult peredelt universaalne lapsetoetus ära. Omal ajal sai Andrus Ansip kuulsaks sellega, et nimetas seda lennukilt raha külvamiseks. Ka kolleeg Alender kordas siin sedasama ähvardust Reformierakonna nimel. See ei ole tark rahvastikupoliitika. Me võime selle üle maailmavaateliselt isegi vaielda, aga kindlasti on see erakordselt halb signaal.

Viimaste aastate edusammud ei tähenda muidugi, et saaksime loorberitele puhkama jääda. Laste kasvatamise koormuse õiglasem jagamine isade ja emade vahel on pikemaajalisem teema, mille olulisust ühiskond alles hakkab mõistma. Kindlasti saab ka riik siin omalt poolt hoiakute muutmiseks üht-teist teha. Seepärast on valitsus võtnud sihiks vanemahüvitise süsteemi paindlikumaks muutmise, et võimaldada isadel rohkem lastega kodus olla ning samal ajal võimaldada emadel kiiremini ja paindlikumalt tööturule naasta. Just täna saatis valitsus vanemahüvitise reformi teise etapi ka Riigikogu poole teele.

Kindlasti peab riik rohkem panustama ka paindlike lapsehoiuvõimaluste loomisse ja toetamisse. Meie koolieelne haridus on väga kvaliteetne ning perede seas populaarne. Ainult et peame kindlasti tagama selle, et majanduslikult vähem kindlustatud perede lastel, kelle lasteaias käimine on nende arengu seisukohast eriti oluline, ei jääks sinna rahapuudusel minemata. Sotsiaaldemokraadid on pikka aega olnud seisukohal, et vähemalt lasteaias viimane aasta kooliks ettevalmistava osana võiks peredele tasuta olla.

Lõpetuseks tahan viidata veel ühele asjaolule, millest me siin täna palju ei rääkinud. Kui me räägime negatiivsest iibest, siis hakkame automaatselt rääkima sellest, kuidas võiks rohkem lapsi sündida. Mõnikord räägime ka väljarändest. Ent loomuliku iibe arvutuses on suurem ju sama oluline komponent kui sündimus. Kui sündimus on Eestis madal, siis enneaegne, seega välditav suurem seevastu kõrge – meil on ligi 1000 vigastussurma aastas, sh oleme Euroopa tipus nii narkosurmade kui enesetappude poolest. Iga vigastussurm on ennetatav. Samuti saab mõjutada inimeste laiemat tervisekäitumist, mis liiga varajast haigestumist esile kutsub. Kui me suudaksime vähendada surmade arvu kümnendiku võrra, oleks meil loomulik iive koos kerge sündimuse suurenemisega juba positiivne. Ja teate, see on täitsa tehtav. 20 aastat tagasi suri Eestis ligi 5000 inimest aastas rohkem kui praegu, mis tähendab, et oleme selle ajaga vähendanud surmade arvu tervelt neljandiku võrra. Nii et arutledes selle üle, kuidas Eesti rahvaarv tõusule pöörata, vaadake ka seda, kuidas oma ilmakodanikke paremini hoida. Aitäh!

12:37 Aseesimees Enn Eesmaa

Eesti Keskerakonna fraktsiooni nimel Peeter Ernits.

12:37 Peeter Ernits

Hea juhataja ja vähesed kolleegid! Kunagi ütles Yasser Arafat tõesti nii, et tema suurim relv on araabia naise üsk, ja Palestiinas, mis on Pärnumaast natuke suurem, elab 4,5 miljonit inimest. Ma tahaks teada, mida ütleks praegu näiteks president Kaljulaid või peaminister Ratas, mis on Eesti suurim relv: kas sõbralikud sõdurid ja tankid meie baasides või NATO valmisolek rakendada igal hetkel artiklit 5? Ma arvan, nii see ei ole.

Põhiseaduse preambul ütleb, et Eesti riigi eesmärk on eesti rahvuse ja kultuuri säilimine läbi aegade. Eelmise aasta algul oli Eestis 1,3 miljonit inimest, neist 904 639 eestlast. Sündimisi oli eelmisel aastal 13 784. Nagu ma olen kuulnud ja on räägitud, vaja oleks vähemalt 20 000 sündi. Samas me täna jälle kuulsime, et nooremate naiste ja meeste soovitatav laste arv väheneb: 40-aastaste ja vanemate, 44-aastaste puhul on see 2,5, aga 16–26-aastastel 2,2.

Maailm on üsna erinev: paljud maad tegelevad sellega, kuidas sigimist pidurdada, aga meie maailmajagu tegeleb sellega, kuidas sündide suurendada, stimuleerida. Ega eesti naise üsk ei ole tegelikult viletsam kui araabia naise oma. Küsimus on selles, miks eesti naised ei kasuta oma üska samamoodi nagu araabia naised, miks hakkab see seeme seal palju harvem idanema. Ma arvan, et põhjus on tegelikult üsna lihtne. Kuigi ma siin kuulsin ja lugesin, et majanduslikud hoovad on kõige olulisemad, arvan mina, et tegelikult on kõige olulisem armastus ja stabiilsus. Kui naine, selle n-ö kõige suurema relva omanik, tunneb ennast stabiilselt ja turvaliselt ning tema kõrval on usaldusväärne partner, kellele ta võib loota, siis on ka loomulik, et tema laste arv ei ole mitte üks-kaks, vaid kolm või isegi enam. Majanduslikud hoovad aitavad siin loomulikult kaasa ja me oleme neisse tööpoolest juba üsna palju panustanud, kuigi pilt on üsna kakofooniline.

Nii et tegelikult on lahendus üsna selge, ma arvan. Ja mõtelge selle peale, mida Arafat ütles, et araabia naise üsk on tema jaoks kõige suurem relv. Kui me praegu samale asjale ei panusta, siis olge rahulikud – ega meie ilus maa tühjaks ei jää. Ja sellisel juhul oleks heidutamine, ka kurja naabri heidutamine täiesti mõttetu. Milleks me heidutame? Maa igal juhul tühjaks ei jää, sest nagu ma ütlesin, tegeleb suur osa maailmast sellega, kuidas oma naiste üska pidurdada.

Ma arvan, et kõige olulisem on see, et praegune valitsus on lõpuks välja tulnud kahe komisjoniga. Kõige tähtsam on minu meelest seesama rahvastikukomisjon, mille finišit näeme täna siin saalis – kahjuks toimub arutelu küll väga tühjas saalis. Müts maha selle ees! Iseküsimus on, et mingisuguseid imesoovitusi selles raportis ei ole. Raport oleks võinud olla sootuks tõsisem. Teiseks on päris naljakas see, et me käsitleme kõige olulisemat teemat siin nii lühidalt: fraktsioonidele ja üldse esinejatele antakse viis minutit. Kõikide teiste olulise tähtsusega riiklike küsimuste puhul on see aeg olnud märksa pikem, aga kõige olulisemat teemat me arutame viis minutit. Olgu peale, aga viie minutiga on suhteliselt keeruline kõige olulisemast asjast rääkida. Aitäh tähelepanu eest!

12:42 Aseesimees Enn Eesmaa

Tuletan meelde, et see viis minutit oli probleemkomisjoni ühine ettepanek, mille me tänase istungi alguses otsusena vastu võtsime. Igor Gräzin.

12:42 Igor Gräzin

Kas see viis minutit käib ka normaalsete inimeste kohta?

12:42 Aseesimees Enn Eesmaa

See käib isegi normaalsete inimeste kohta.

12:43 Igor Gräzin

Ma püüan hakkama saada. Nagu praegu tähelepanu juhiti, seda probleemi ei võta tõsiselt ka probleemkomisjon ise. Miks siis meie peaksime? Ma korrigeerin kolleeg Ossinovski eelmist väidet. Tähendab, ta ütles, et 5000 inimest suri enne rohkem. Ma tahan selle peale öelda, et kõik inimesed surevad ära, siin ei peaks olema illusioone. See on, muide, ka Reformierakonna ametlik seisukoht, et me oleme surelikud.

Probleem hakkab tegelikult sellest peale, et meil tuleb ka edaspidi rahvastikuprobleemidest rääkida. Praegusel juhul ma esindan ehk professuuri, keda häirib kõige rohkem see küsimus, miks me sellel teemal üldse räägime ja mida me taotleme: probleemipüstitust ei ole, probleemi me ei näe, probleemist me ei räägi. Ülo Vooglaid ütles selle peale, et sellele teemale ei tasu sellistel tingimustel aega raisata. Põhjus: mida me siis tahame? Kui me tahame rahvuse edasikestmist – see idee jooksis siin läbi –, siis me peame rääkima sellistest asjadest, milline on eesti keele olukord, milline on eesti kultuuri olukord, milline on kirikute olukord Eestis, milline on hariduse olukord, mida me teeme selleks, et ära hoida vohavat multikultit, jne. Sel juhul me räägime rahvuspoliitikast.

Kui me aga räägime asustuspoliitikast, siis on situatsioon hoopis teine. Põlvast lõuna pool inimesi lihtsalt ei ole: ei noori, vanu ega keskmisi, mitte mingisuguseid. Me võime anda igasuguseid

lapsetoetusi, mida iganes, aga kui seal poode ei ole ja post ei käi, siis mida me seal teeme, taevane arm?! Lõuna-Eestis on praegu võimalik sõita 10 kilomeetrit jutti ja ainus, keda sa näed, on jänesed, sest inimesi ei ole seal juba tükk aega. Nii et me peame aru saama, et see asustuspoliitika on hoopis midagi muud. See on seotud immigratsiooniga, tööjõu sissevoolu ja Euroopa lähetatud töötajate direktiiviga. Ja siis me peame rääkima hoopis sellest ja jätma selle kultuuriasja kõrvale.

Kolmas küsimus, mida siin üldse keegi puudutanud ei ole, on demograafiline struktuur, mis oli teatavasti juba Marxi järgi tootva ja toetava kapitali vahekorra küsimus ehk kapitali struktuuri kolmas osa. See teema pole täna üldse üleval olnud. Me räägime siin majanduslikest sisenditest, et pensionisüsteemi on vaja toetada jne. See on tootmistehnoloogilise ressursi küsimus, aga keegi isegi ei räägi sellest. Oletame, et meil on majandusressurssidega mingisugune probleem, las lapsed sünnivad jne. Oot, aga milleks? Kas ma sain asjast õigesti aru, et las nad seal kuskil võsa taga sünnivad ja kasvavad põllu vahel üles? Nii me saame ju Tallinnale tööjõudu. Ja see on hoopis neljas probleem. Miks keegi ei räägi sellest, et probleem on Tallinnas? Meil ei ole odavat lihtsat tööjõudu ja selleks, et seda Tallinnasse tuleks, on vaja lõunas sünnitada. Muide, see on täiesti arukas küsimus Tallinna seisukohalt. Miks mitte arutada? Aga seda küsimust pole isegi esitatud.

Vaadake, probleem on selles, kui me ei tea, mida me tahame – kas me tahame rahvusriiki, asustatud territooriumi või majandusstruktuuri, mis toetaks teatavat sotsiaalset elatustaset? Need on erinevad probleemid. Ja see, et me ei ole kolme tunni jooksul isegi probleemist aru saanud ja me räägime täiesti vastandlikest asjadest, tähendab, et meil on probleemkomisjon, aga probleeme ei ole olnud. Tuletan teile meelde, et Tsaari-Venemaal rahvastikuprobleemi ei olnud. Nekrutid oli probleem, mida vaadati, aga nekroteid jätkus, sest siis oli normaalne, terviklik, ideoloogiliselt põhjustatud riigi areng. See areng oli muide selline, et Soomest ei võetud poisse sõjaväkke, sest neid oli liiga palju – isegi Krimmi sõja ajal. Kallid sõbrad, meile on siin antud väga-väga palju aega, me võime mis tahes aegu täis rääkida. Aga kui me ei esita endale kohe alguses ühte lihtsat küsimust – kallid kolleegid, mida me õieti tahame? –, siis on ka järgmine arutelu veel mõttetum kui see, mis oli täna.

12:47 Aseesimees Enn Eesmaa

Raivo Põldaru.

12:48 Raivo Põldaru

Hea aseesimees! Head kolleegid! Komisjoni liikmetest on tõepoolest ainult kolm meist praegu siia saali alles jäänud, nii et 50%. Ma tahan öelda, et ega tänane arutelu ei olnud ju mõeldud selleks, et arutada komisjoni kogu tööd ja kõiki probleeme, mis seonduvad rahvastiku küsimusega. Pealkiri, nagu te näete, on ka märksa kitsam ja lühem. Nii et tegu ei olnud kõikehaarava temaatikaga, mispärast oli ehk osa kriitikast veidi ülearune. See ei olnud ka mingisugune komisjoni töö kokkuvõte, mis täna arutusel oli, vaid ainult üks kitsas osa komisjoni tegevusest ja probleemist, mis sai siin saalis üles tõstetud. Mida rohkem arutelu lõpu poole, seda vähem on midagi lisada, kuid on öeldud ka, et kordamine on tarkuse ema: ma siiski räägin mõnest asjast. Vist on juba kõik kõlanud, millest mul oli plaanis rääkida, aga kuna otsus sai tehtud, siis ma ikkagi olin siin peaaegu kella üheni ära ja mõtlesin, et ma ikkagi tulen teie ette. Tihti on küsitud, kas me sellist Eestit tahtsimegi. Mis saaks siis vastus olla? Kui on rahulolematuid, siis ilmselt me ei tahtnud sellist Eestit, kus meil on tõepoolest umbes 12 000 sündi aastas. Euroopas tegeletakse samamoodi selle probleemiga ja kutsutakse väljastpoolt Euroopat tööjõudu sisse. Võib-olla on viga selles, et meie ideoloogia, mis on siia ka Euroopast tulnud, mis on siia Eestisse rännanud, on veidike väärastunud – see käsitlus, mille järgi me praegu elame. Need otsused, mis me oleme teinud, ei ole loonud eeldusi kasvuks, et meie rahvas ja meie kultuur tulevikus säiliks. See on selge, et need, kes meile siia juurde tulevad, ei ole mitte meie kultuuri inimesed ja neid väärtusi, mis on pandud kirja meie põhiseadusse, nemad ei kannu. Ja põhiseaduses ei ole ju öeldud, et meie eesmärk on kindel rahvaarv – seal räägitakse kultuurist ja rahvusest, mida saavad säilitada ikkagi meie oma inimesed.

Võib-olla on ka meie meediakajastused läinud eemale sellest, et luua alus meie kultuuri ja rahvuse säilimisele. Me räägime tihti naudingutest, mida elu peaks meile pakkuma, aga ka sellest, et Eestis jääb igal aastal sündimata 4000 inimest. Peaksime enam pöörama tähelepanu sellele, et kui laps on sündinud, siis ta kasvaks, ei hukkuks õnnetult, ei läheks Eestist väljapoole, vaid jääks siia, mis on tõepoolest väärtus. Võib-olla on viga selles, et meie sihid ja mõned mantrad on valesti seatud, kui me korrutame, et naised peaksid kiiresti peale lapse sündi tööle minema. Ehk peaksime veidike mõtlema selle peale, et meie elu oleks turvalisem – näete, jõuame jälle majanduslike hoobade juurde –, et

peredel oleks võimalusi ja nende toimetulek ei langeks, kui lapsed perre sünnivad. Enam mõjutab inimesi otsuste vastuvõtmisel muidugi kultuuriline taust: kui nad tunnevad, et laps on teretulnud ja ühiskonnas saadakse hakkama, et see on väärtus.

Me rääkisime täna palju sellest, mis saab siis, kui laps on juba sündinud. Aga me peaksime tõepoolest mõtlema sellele taustale – mida teha, et võetaks vastu otsus, et see laps üldse sünniks? Ja kui me räägime rahvastikukriisist, mis on meie jaoks esmalt seotud ikkagi sündidega, mitte immigratsiooniga, siis me peaksime tegelikult ka võimu tasandil radikaalse pöörde teostama. Kui seda ei toimu, siis me ei saa ka seda rahvastikukriisi ületada. Aitäh!

12:53 Aseesimees Enn Eesmaa

Tarmo Kruusimäe, kas protseduuriline küsimus? (Hääl saalist: "Ei, kohapealt.") Siis enne Henn Põlluaas, palun!

12:53 Henn Põlluaas

Lugupeetud kolleegid! Lugupeetud täna sõna võtnud spetsialistid! See on väga tänuväärne teema, mida arutada. Seda peaks tõesti tegema tihedamalt ja mitte ainult arutama, vaid kõik head ideed ja mõtted tuleb ka ellu viia. Ma tahan lihtsalt meelde tuletada, et algselt käis rahvastikukriisi probleemkomisjoni idee välja Konservatiivne Rahvaerakond. Poliitilistel kaalutlustel lükati see loomulikult tagasi, koalitsioon n-ö kaaperdas teema ja asutas selle komisjoni umbes pool aastat hiljem. "Hea, et niigi läts," ütlevad vanad eestlased.

Kahjuks oleme sunnitud tõdema, et tööd tehakse komisjonis küll kohati väga aktiivselt, aga tulemus on väga üldsõnaline ja deklaratiivne. Tegelikult ei ole nähtud asja sügavamat sisu ega eesmärki, mis on ju ülilihtne. Meie põhiseadus ütleb, et Eesti riik on loodud eesti rahvuse, keele ja kultuuri säilitamiseks. Kui me vaatame seda, kuidas olid komisjoni eesmärgid algselt sätestatud, siis neil oli, et meie eesmärk on ainult Eesti rahvastiku säilitamine. Andke andeks, kas see ikka läheb kokku põhiseadusega? Kui me tegime ettepaneku, et see eesmärk tuleb viia konkreetselt vastavusse põhiseadusega, siis lugesime, et komisjoni töö ja kogu selle dokumendi eesmärk on Eesti rahvastiku, sh eesti rahvuse säilitamine. Andke andeks, kui juba sihid on valesti seatud, siis ei ole lootagi, et see vanker õigesse kohta kohale jõuaks. Täna on väga palju räägitud nii majanduslikust kui ka muust turvatundest. Tõepoolest, see on üks olulisemaid põhjusi, miks lapsi sünnib vähe, ja põhiline ülesanne ongi turvatunde tagamine inimestele. Kui me vaatame mujale maailma, siis tegelikult me näeme ühte demokraatlikku, euroopalikku riiki, kust oleks meil eeskuju võtta. See on Iisrael, kus on sündimus suurem kui suremus. Ja kui me vaatame, mida seal on tehtud, siis just nimelt loodud seda turvatunnet – kogu ühiskonna hoiak, kõik väärtussüsteemid, laste sündimisel, kasvamisel ja lapsehoiuks peredele antavad toetused jne on selle huvides. See on ühtne süsteem, mis on just nimelt ühiskonna väärtushoiakutega kokku seotud. See on ülioluline. Kõike seda me peaksime tegema ka Eestis, aga kahjuks näeme, et kui ka antakse ühes suunas mingeid toetusi, siis sellest on vähe – need peaks olema palju laiemad. Kolmandat ega neljandat last ei tule, kui ei ole esimest ega teist last. Just nimelt seda väärtushoiakut, et perekond on kõige olulisem, tuleb toetada. Ka statistika näitab, et just nimelt perekonnas sünnib lapsi rohkem. Kahjuks ei rõhu komisjoni dokument sellele absoluutselt.

Inimeste turvatunnet ei vähenda mitte ainult majanduslikud jms tegurid, vaid ka üleüldine olukord ühiskonnas. Riik ju ühelt poolt räägib, et lapsi on vähe, aga teise käega avab ukSED immigratsioonile ja võõrtööjõule, mille tulemusena väheneb süstemaatiliselt eesti keele ja kultuuri ruum. Kui Eesti pannakse seeläbi vaesuslõksu, siis loomulikult inimesed lahkuvad siit ja kui lapsed tulevadki, tulevad nad mujalt. Doktor Jaak Uibu, kes on rahvastiku saadikugrupi nõunik, on saatnud kümneid ja kümneid kirju ministriumidele, ministritele, õiguskantslerile, presidendile, akadeemiale, ülikoolile, spiiikrile jne. Ja mitte keegi ei vastuta. Kõik ütlevad, et teema on tõepoolest üleval, sellega peab tegelema, aga mitte keegi ei tegele. Nii et kõige olulisem asi on see, et me peame määrama, paika panema instantsi, kes selle kõige põletavama olukorraga tegeleb ja ka vastutab selle eest, et me saaksime sellest kriisist üle. Aitäh!

12:59 Aseesimees Enn Eesmaa

Austatud kolleegid, tabloo näitab, et kätte on jõudnud see hetk, kui me peame hääletama, kas me pikendame koosolekut, istungit või mitte. Ma annan kogunemiseks ainult 30 sekundit.

Austatud kolleegid, panen hääletusele ettepaneku pikendada koosolekut kuni kella kaheni. Palun võtta

seisukoht ja hääletada!

Hääletustulemused

Ettepaneku poolt oli 14 rahvasaadikut. See tähendab, et me töötame kuni kella kaheni ja mitte kauem. Palun, Tarmo Kruusimäe kohapealt!

13:00 Tarmo Kruusimäe

Täna, hea istungi juhataja! Millegipärast täiesti tunnustamata poliitikavaatleja Björn Öueiaauguäär on öelnud, et kui on tekkinud probleem ja sa ei soovi sellega tegeleda, siis tuleb moodustada komisjon. Kahjuks tuleb tõdeda, et võib-olla on ta poolel teel õiges suunas. Küll aga tahan enda pisikese repliigi lõpetada Margus Pildi sõnadega "armastage ja puudutage teineteist".

13:01 Aseesimees Enn Eesmaa

Siret Kotka-Repinski, palun!

13:01 Siret Kotka-Repinski

Hea istungi juhataja! Head Riigikogu liikmed, kes te olete veel siia saali jäänud! Head vaatajad! Esiteks ma täna kõiki ettekandjaid, kes tegid väga häid ettekandeid ja andsid olulise ülevaate oma tegevusvaldkonnast. Ma täna ka Riigikogu liikmeid, kes võtsid vaevaks võtta sõna või küsida küsimusi, et arutus osaleda.

Väga paljud siin tõstatasid küsimuse, kas selline komisjon on üldse vajalik, kuidas peaks edasi toimima ja kas rahvastikupoliitika põhialused, mis on koostatud aastani 2035, täidavad oma eesmärgi. Ma tahan lihtsalt headele Riigikogu liikmetele meelde tuletada, et rahvastikukriis ei ole majanduskriis, mida saaks lahendada kahe-kolme aastaga ja mõne meetmega. Ma arvan, et rahvastikukriis ja nende lahenduste otsimine, et me tuleksime välja sealt august, kuhu me oleme tänaseks jõudnud, kestab veel vähemalt sama kaua, kui see kriis on juba kestnud. Me räägime tegelikult sellest, et Eesti rahvastik on vähenenud alates taasiseseisvumisest. Seega, need lahendused ei saa olla lühiajalised, vaid peavad olema pikaajalised.

Rahvastikukomisjon lõi dokumendi, mille eesmärgiks seadsime rahvastikupoliitika põhialuste paikapaneku aastani 2035. Tõsi on see, et see dokument seab eesmärgid ja tegevussuunad, kuidas võiks Eesti riik edasi minna. Me oleme seda teinud võimalikult konsensuslikult kõikide fraktsioonidega, et sinna jõuaksid kõikide Riigikogus olevate erakondade mõtted rahvastikupoliitika valdkonna kohta. Me oleme kõikide fraktsioonidega maha istunud, dokumenti sisustanud ja kõik üle vaadanud. See, et sellises suures valdkonnas ei taheta võib-olla konsensust leida, näitab minu jaoks lihtsalt Eesti demokraatia ebaküpsust. Ma loodan, et tegelikult Riigikogu vaatab natuke eemale ja suudab näha kaugemale. Kui me ei suuda praegu kokku leppida mõningates printsiipides, põhimõtetes, kuidas edasi minna, et Eesti rahvastik säiliks, meie kultuur, teadmusruum ja keel oleks ka edaspidi olemas, siis on meil mõne aasta pärast see lõhe veel suurem.

Ma arvan, et enamik eestlasi soovib, et Maarjamaal sünniks rohkem meie enda inimesi. Enamik eestlasi ei taha niivõrd näha seda, et meile tuleks siia sünnitada kodanikke teistest riikidest. Ja ma arvan, et õige poliitika abil on võimalik neid eesmärgi kokku panna ja kõike seda saavutada. Nagu ma juba enne mainisin, soovivad eestlased ja Eesti pered – kõik, kes siin Eestimaal elavad – tegelikult kahte kuni kolme last. Nad soovivad seda. Jah, tegelikult sünnib neid vähem, mis tähendab seda, et Eesti riik peab astuma samme, jõudmaks selleni, et peredele on tagatud nii suur kindlustunne ja tugi, et nad tahavad siia, meie maale lapsi sünnitada.

Me oleme Ratase valitsuses teinud nii, et kolmelapselised pered saavad nüüd 500 eurot peretoetust. See on suur samm edasi ja seda tuleb tunnustada. Me näeme, et peredesse sünnib juurde ka kolmandaid lapsi. Samas, me peame tõdema, et nüüd on toetuste süsteemi jäänud väga suur ... Ma võtaksin lisaagea.

13:05 Aseesimees Enn Eesmaa

Me leppisime kokku viies minutis – see oli sinu enda ettepanek.

13:05 Siret Kotka-Repinski

... lõhe ühe- ja kahelapseliste perede seisukohalt. Ma olen väga kindlal arvamusel, et järgmistel aastatel tuleb keskenduda ka ühe- ja kahelapseliste peredele, et Eesti riik neid tunnustaks ja näitaks, et ka nemad on meie riigile väga tähtsad. Nii et ma ütlen veel kord, et oleme ühtsed ja näeme asju ühtsemalt! Me peame praegu astuma samme selleks, et Eesti rahvastik jääks püsima. Aitäh!

13:06 Aseesimees Enn Eesmaa

Mart Helme.

13:06 Mart Helme

Lugupeetud eesistuja ja kolleegid, samuti viimased ettekandjad, kes on saali jäänud! Väga traditsiooniline – mul ei olnud kavas täna siia kõnetooli tulla, sest meie fraktsiooni liikmete suust on juba mitu kõnet kõlanud, aga midagi jäi kriipima. Päris mitu asja jäi kriipima, ja mitte ainult siin saalis kuuldust.

Kõigepealt jäi kriipima see, et ikka räägitakse rohkem rahvastikust, töajõust ja pensioniteenijatest kui sellest, et meil kasvaks, kosuks ja tugevneks eesti rahvas, kes tunneks uhkust oma kodumaa üle ja saaks inimväärselt oma kodumaal elada. See on ju tegelikult asja sisu, mitte see, et meil rahvastikukriisi tingimustes töökäte arv väheneb. Kas ikka väheneb? Ma tean teistsugust statistikat, mis ütleb, et 50 aasta pärast ei ole meil mitte 100 000 kätepaari puudu, vaid 50 000 töökohta on puudu, sest innovatsioonid ja tehnoloogia areng on viinud sinnani, et töökäsi pole enam nii palju vaja. Ja mis me siis teeme kõigi nende araablase, neegrite, ukrainlaste ja venelastega, keda me oleme siia tassunud, sellepärast et ettevõtjad tahavad madala palga eest orjatööjõudu ja meil on justnagu pensioniteenijaid vaja? Mis me siis teeme nendega, kuidas me neid integreerime? See on üks asi, mis mul siin kriipima jäi. Meil on vale vaatenurk kogu sellele teemale.

Muide, Siseministerium lükkas ju ümber ühe Henn Põlluaasa artikli väited. Henn Põlluaas ütles, et meil on rahvastikukriis. Siseministerium teatas, et meil ei ole rahvastikukriisi: Eesti rahvastik möödunud aastal kasvas, ehkki sisserände tulemusena. Vaadake, lugupeetavad, Eestis on umbes 900 000 eestlast, meie kõrval ja meie hulgas on umbes 200 miljonit vene keele kõnelejat. Missuguse järelduse me sellest teeme? Me teeme sellest väga ühese järelduse: kui me ise oma riigi pidamisega hakkama ei saa, siis see riik võetakse meie käest ära. Venelased ja ukrainlased ei tule siia viimastele vanadele eestlastele pensioni teenima. Nad tulevad siia iseendale paremat palka teenima ning võtavad selle kultuuriruumi, keeleruumi ja lõppkokkuvõttes ka selle riigi üle, mis sellest, et meil ennastunustavalt hirmutatakse kogu ühiskonda Putiniga. Putin on Putin, kes ajab oma riigi asja. Meie oleme meie ja peame ajama oma riigi asja. Me ei tohi anda sellelesamale Putinile võimalust oma riigi asja instrumentaliseeritud töökätega meie juures ajada. Meil on vale vaatepunkt kogu meie demograafilisele käsitlusele.

Täna hommikul lõin ma lahti Maalehe. Ja mida ma sealt lugesin? Täiesti olematu liikumine nimega "Eesti 200" – viis inimest, nüüd liitus kuuenda inimesena veel Igor Taro – räägib sellest, kuidas meil on vaja segakoolid teha, paneme kõik lapsed segakoolidesse kokku. Mis selles halba on, kui venelased räägivad neis koolides vene keelt ja eestlased eesti keelt? See on väga halb, sellepärast et meil on ainult 900 000 eesti keele kõnelejat ja meie kõrval elab 200 miljonit vene keele kõnelejat – see 200 miljonit võtab meil lihtsalt üle selle asja. Peab olema täielik intelligentne idioot, et sellest tõsiasjast mitte aru saada, või siis lihtsalt vaenlane. Need on need kesksed küsimused.

Aeg saab otsa. Nagu ma ütlesin, mul ei olnud kavas siia tulla, aga mitu asja jäid kriipima. Me ei räägi rahvastikust, me räägime eesti rahvast. Me ei räägi segakoolidest, me räägime eesti keele domineerimisest ja võtmeasenduse olemisest omaenda rahvusriigis. Kui me need asjad segamini ajame, siis me ei lahenda mitte mingeid küsimusi, vaid me lihtsalt anname oma rahvusriigi, oma keeleruumi ja oma kultuuri ära. Ja kes sellest aru ei saa – issand nuhtleb kõigepealt seda, kellelt ta mõistuse ära võtab.

13:11 Aseesimees Enn Eesmaa

Rohkem kõnesoove ei ole, lõpetan läbirääkimised. Austatud ettekandjad, lugupeetud küsijad ja kaasamõtlemised, aitäh tänase arutelu eest! Ja ärme unusta, et homme on rahvusvaheline lastekaitsepäev. Parimat!

Istungi lõpp kell 13.12.

